

Kroniek van het Hof van Hommelen

Oud grootleen en
laathof te Eigenbilzen

Jef Asnong

Met de kostbare bijdrage van Frans Maurissen,
Maurice Martens, Ferdy Jans, en Lambert Hendrikx
Een zeer speciale dank aan Jeu Wijnen

Voorwoord

Op 22 januari 1953, toen ik acht jaar was, verhuisde mijn familie naar Hommelen. Op 12 september 1957 werden de hoeve en gronden van Hommelen verkocht, dit « wegens vertrek naar de vreemde », zoals de affiches van de verkoop der hoeve het aankondigden. De familie scheepde in te Zeebrugge op 6 oktober 1957. Ik houd schone herinneringen over aan die periode, aan dit verblijf in een geweldig schoon en rustig natuurgebied. En ook aan de dorpen Eigenbilzen en Hoelbeek.

Ik schreef volgende tekst, eerst en vooral, voor de vrienden van Eigenbilzen en Hoelbeek, daar ik informatie bezat, die ook aan hen toebehoort. Natuurlijk ook, als een opzoeking project om zelf beter de betekenis van Hommelen te begrijpen.

Canada is vandaag « de vreemde » niet meer. Toch ben ik ver verwijderd van de Belgische archieven. Ik was niet van plan een uitgebreide en gedetailleerde kroniek van Hommelen te schrijven. Wel wilde ik dit doel in de mate van het mogelijke benaderen door de vele verspreide inlichtingen samen te brengen in een verklarend geheel. Met de hulp van de hedendaagse multimedia kon ik toch een groot deel opzoeken en verklaren. Ik deed mijn best om mijn bronnen helder en correct te vermelden, dit is wanneer mijn inlichtingen niet uit eigen archief kwamen. Ook van de naburige kastelen en illustere families, waarover al veel is bekend, schreef ik slechts datgene dat nauw betrekking heeft met Hommelen. Ik nodig iedereen uit om dit project aan te vullen. Inlichtingen kunnen verzonden worden aan mijn e-mail adres.

Met mijn vriendelijke groeten.

Jef Asnong
Longueuil, 19de februari 2016
Herzien, 10de mei 2018

© Jef Asnong, 2016-2018

De inhoud van deze tekst mag geciteerd worden, dit is zonder winstgevend doel en mits respectvolle vermelding van de bronnen.

E-mail adres : asnongjef@videotron.ca

Site internet : <http://pages.videotron.com/asnong/>

Kroniek van het Hof van Hommelen

Het domein Hommelen ligt aan de westergrens van het dorp Eigenbilzen. De vroegere aan Hommelen toebehorende gronden behoren nu grotendeels tot Eigenbilzen en Hoelbeek, deelgemeenten van Bilzen.

Dichtbij, ten zuiden, bevindt zich de burchtruïne van Jonckholt. Ten westen grenst Hommelen aan het kasteel van Groenendaal en ten noorden aan het park van het vroegere kasteel van Zangerhei.

Naar het oosten grensde Hommelen aan de nu afgegraven Hommelenberg, waar in de jaren 1950-1955 een Romeinse begraafplaats werd gevonden alsook Merovingerse voorwerpen. Iets verder ligt de Kannesberg, waar in 1871 een vorstengraf van ca 400 vóór Christus werd ontdekt, bevattende Etruskische voorwerpen.¹

1031 - Van dit jaar dateert de vroegste vermelding van een graaf van Loon. Het graafschap Loon, dat in zijn grote lijnen overeen kwam met de huidige provincie Belgisch Limburg, ontstond in het begin van de 11de eeuw uit brokstukken van verscheidene Karolingische gouwen. Tot in de 14e eeuw was Loon een feodaal leen van de prins van Luik. Het prinsbisdom maakte deel uit van het Heilig Roomse Rijk.^{2 en 3}

Wapen van de graven van Loon

Van het jaar 1096 dateert de oudste vermelding van Eigenbilzen, dan geschreven als « Eigenbilesen ».⁴

« Hoelbeek wordt voor het eerst vermeld in 1178 onder de naam « Hulobeken » waarbij het woord « hulo » staat voor diepte of dal, en « baki » voor beek, dus feitelijk: diepenbeek.»⁵

¹ Eigenbilzen, http://www.eigenbilzen.nu/Het_vorstengraf.html

² Loon tussen Brabant en Luik, http://www.dbnl.org/tekst/mole002loon01_01/mole002loon01_01_0001.php

³ Graafschap Loon, https://nl.wikipedia.org/wiki/Graafschap_Loon

⁴ Eigenbilzen, De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120351>

⁵ Hoelbeek, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Hoelbeek>

De oudste sporen van Jonckholt dateren van ca. 1200. Aan de Meersbeek werd een hoeve gebouwd van hout, mergel en silex. In het begin van de 14de eeuw werd de houten nederzetting omgevormd tot een stenen versterking met hoektorens, een dubbele gracht en schietgaten. De site werd om onduidelijke redenen verlaten in het midden van de 16de eeuw. Later werd het bouwmateriaal o.a. gebruikt voor de bouw van een nieuw kasteel van Groenendaal. Jonckholt werd in 1985-1987 het theater van zorgvuldige opgravingen en beschermingswerken van de overblijvende muren.⁶ In de jaren 1950 waren geen muren zichtbaar van Jonckholt. Ze lagen bedolven onder opgehoopte aarde en overwoekerd door houtgewas en bomen.

« Groenendaal is een (...) late schrijfwijze voor het oorspronkelijke Croenendael of Croonendael. Croenendael was een Loons grootleen, dat samen met Hoelbeek en Jonckholt één leengoed vormde, in het bezit van de heren van Jonckholt. Eind 14de eeuw heeft een deling van de goederen plaats: Aleidis van Jonckholt, getrouwd met Godenoel van Elderen, heer van Elderen, erft Croenendael. Vervolgens komt het goed in het bezit van de familie Lamboy (1477). Midden 18de eeuw (1757) is de familie de Grady eigenaar van het goed. Het is Michel Joseph de Grady (+ ca. 1786) die het oude 17de eeuwse kasteel in Maastijl verbouwt tot zijn huidige, classicistische vorm, evenals de hoeve. In 1861 wordt het goed verkocht aan baron Emile de Rosen de Borgharen.»⁷

« Vanaf 1260 mocht Eigenbilzen zich verheugen in het dragen van de naam parochie. »⁸ De Sint-Adrianusparochie van Hoelbeek wordt pas zelfstandig in 1934.⁹

1304 - Oudste vermelding van Hommelen, dit is als eigendom van Makaris van Hommene, zoals dit werd publiek gemaakt door M. Frans Maurissen. « Deze Makaris of Macharius van Hommelen vinden wij terug in de goederenregisters van Alden Biesen. Luidens het register had hij recht op III denier cijns op 11 grote roeden grond waarvan broeder Jacob het laatschap had.»^{10 en 11}

⁶ Kasteel Jonckholt, De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/696>

⁷ Kasteel Groenendaal, De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/758>

⁸ De Kerk van Eigenbilzen, Ferdy Jans, <http://www.eigenbilzen.nu/Kerk%20Eigenbilzen.pdf>

⁹ Hoelbeek, De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120354>

¹⁰ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2921-2923, Bilzen 1995

¹¹ Het oudste goederenregister van Oudenbiezen (1280-1344), J. Buntinx & M. Gusseling, blz. 244, Leuven 1977

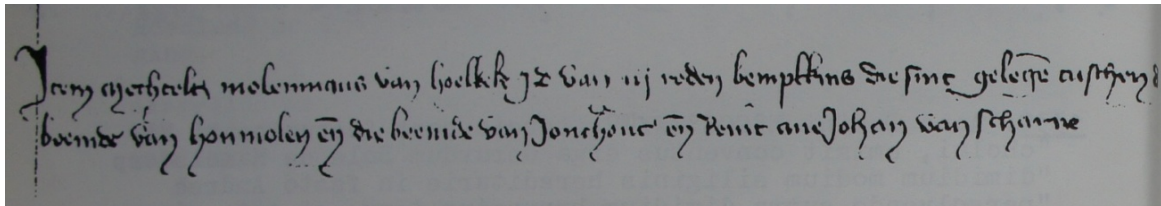
Zo leren wij het leengoed Hommelen eerst kennen als cijnshof en laathof onder het beheer van twee broeders. Met cijnshof bedoelt men een leenman van zekere rank aan wie een zeker aantal afhankelijke cijnsverplichtigde of laten, de cijns, een bepaalde belasting, schuldig waren.

Een laathof was een rechtbank bevoegd in het uitoefenen van de lagere of laagste justitie, zoals het opmaken van testamenten, verdeling van erfenissen of verkaveling van grond, het opstellen van verkoopaktes en het oplossen van geschillen in verband met het verkopen en erven van gronden.¹²

« Wanneer, in 1356, de commanderij van Alden Biesen een groot aantal cijnzen afkocht van de kanunniken van Sint Odilliëberg worden de gronden en de kluis van Jonckholt, alsmede Jan van Jonchout zelf, herhaaldelijk vermeld. »¹³

In dit context wordt ook Hommelen tenminste eenmaal aangehaald:

« Item, Mechtelt Molenmans van Hoelbeke, j. d. van iij. roden Bemptkes die sint gelegen tussen die beemden van honmolen ende die beemden van Jonchout, ende reint ane Johan van Scharne. »¹⁴

Die beemden van « honmolen », (Potargent en Galicia, p. 52)

Een klein etymologische gedachte over de herkomst van de naam Hommelen; in voorgenoemd document, en dit is geen geïsoleerde voorval in de oudste teksten, schrijft men honmolen, met een « n » en een tweede « o », alsof het over een molen ging. Misschien had de naam niets te doen met « hopbloemen » met « gonzen » of met « hommelmolen » maar verwees hij naar een molen die zich daar bevond? « Hon » zou kunnen staan voor « hoen » of « haan »?

Laat ons iets verder zoeken naar de mening van het woord Hommelen. Ongeveer in de zelfde jaren als vorige tekst, dit is in het midden van de XIV^{de} eeuw, schreef een anonieme auteur het lange riddergedicht over « De Grimbergsche Oorlog ». Deze strijd tussen het geslacht Berthout en de graven van Leuven werd gevoerd in de jaren 1139 tot 1159, dus vóór het begin van deze kroniek.¹⁵ De dichter verrast ons door een vurige ridder te laten opduiken te midden van de aarzelende krijgslieden verzamelt voor de slag:

¹² Heerlijkheid, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Heerlijkheid_\(bestuursvorm\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Heerlijkheid_(bestuursvorm))

¹³ De Geschiedenis van een Heerlijkheid en van een Geslacht: Jonckholt, P. Potargent en Z. Galicia, blz. 51-52, 1987

¹⁴ Ibid, en R.A.H. Alde Biezen, Reg. 853

¹⁵ Grimbergse Oorlogen, https://nl.wikipedia.org/wiki/Grimbergse_Oorlogen

Die tambueren overal:
Daer was geruchte ende gescal,
Ende hielden in beyden syden stille.
Niemant en was daer in wille
D'eerste joeste te doen voren.
Een, hiet Gerart van der Hommolen,
Op een merrie swaert als colen,
Ende began den strijt aldair;
Mair ie weet niet voire waer...¹⁶

De uitgevers voegen er een nota bij als verklaring van de naam; Geeraert van Houmolen. Noch de dichter, noch de uitgevers geven meer inlichtingen aangaande deze fiere figuur die men wel graag zou zien als held in ons verhaal. Nu is er geen aanwijzing dat Gerart van der Hommolen uit de streek van Bilzen kwam, of waarom hij als Limburger zou meegedaan hebben aan een Brabantse ruzie. Ten anderen, vermitst zijn naam zinspeelt op een molen, of een Houmolen, kan men aannemen dat deze ridder ook van elders kon komen dan Limburg.

De kwestie nagezien; daar heeft in werkelijkheid een Houmolen bestaan, of bestaat nog, in Grimbergen. Zo luidt de inhoud van een tekst behorend tot het testament van Engelbert van Oyenbrugge te voordele van zijn zoon François, heer van Milse († 1576).

« Naast de hoeve oft goeden van Potshoeve oft Kyckers gelegen onder de sluys Int land van Steenberghe, de tiende van Oyenbrugge oft Houmolen en de molen van Oyenbrugge (die Willem de Hazelere in pacht had), kreeg Franchoyt in 1567, als jongste zoon, het huis geheten 'thoff van Milse alias van Oyenbrugge' gelegen in de Milsestraat te Mechelen. »^{17, 18 en 19}

De auteur, Alphonse Wauters, in zijn beschrijving van de omstreken van Brussel, raakt ook aan de saga van de Grimbergse oorlog en maakt een stevige verbintenis tussen de ridder met de zwarte merrie en de Houmolen van Oyenbrugge. Hij schrijft (uit het Frans vertaalt): « De molen van Lathem of Houmolen was vooreerst in het bezit van de familie die dezelfde naam droeg. Volgens de kantor van de familie Berthout was het een Vanderhoumolen die de beroemde slag begon vanaf het prille begin; Jan Vanderhoumolen betaalde

¹⁶ De Grimbergsche Oorlog, Uitgevers; Philip Marie Blommaert en Constant Philippe Serrure, blz. 84 en 423, vers N^r 1750 en volgende, 1852

<https://books.google.ca/books?id=Py5KAAAACAAJ&pg=PA423&lpg=PA423&dq=Houmolen&source=bl&ots>

¹⁷ Het Land van Grimbergen: Pachthoven en pachters, <http://www.de-meiseniers.be/pachthovendl4.pdf>

¹⁸ RA Leuven, schepengriffie, Grimbergen, 3649bis, folio 334, codicil bij testament van Engelbert van Oyenbrugge, 24 september 1567

¹⁹ Grimbergen, <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=1019>

voor deze molen, in 1429, een rente van 19 zakken koorn aan de heer van Bergues. De molen was nadien in het bezit van Gérard Vanderhoumolen. De erfgenamen van ridder Walter de Lathem verkochten de molen, met het vierde deel van een tienden, zogezegd de *tienden van Lathem, of van de Houwmolen*, aan Engelbert van Oyenbrugge.»²⁰

Met deze schrijfwijze « Houwmolen » met een « w » beduidt men dus een slagmolen? Men vindt er nog verschillende in Limburg en elders.²¹ Een slagmolen wordt aangedreven door water, wind of paard, maar in plaats van een molensteen te doen draaien, brengt zij een ingenieus systeem van stampers in beweging. De slagmolen werd gebruikt voor het «breken, warmen en persen van oliehoudend zaad i.e. kool-, raap- of lijnzaad. Kool- en raapzaadolie werd gebruikt voor ondermeer brandstof voor lampen of als smeerolie, het werd vroeger ook gebruikt als bakolie.²² Ook voor de productie van koorden van vlas en hennep kwam de slagmolen te pas.^{23 en 24}

Er is ook kwestie van een Franciscus van HoUmolen in een oude tekst van het dorpje Tegelen in de gemeente Venlo, Nederlands-Limburg.²⁵

Is Hommelen in Eigenbilzen dan begonnen met een slagmolen? Verschillende bronnen duiden een andere mening aan, te beginnen met het werk van naamkundige Jan Segers die kordaat schrijft: « De bepaling hoog komt voor in Hommelen (Eigenbilzen) en Hoogmont (Tongeren), en misschien in Hocht (Neerharen) ». ²⁶

Een korte tekst uit Duitsland klinkt in die zin;

« An der Lenne lag zwischen dem gleichnamigen Dorfe und Wickensen die Hohe Mühle (Honmolen, Hoenmölen), im Gegensatze zu den bislang in diesem Abschnitte besprochenen Besitzungen des Klosters und den meisten anderen darin ...»²⁷

²⁰ Histoire des environs de Bruxelles..., vol. 2, Alph. Wauters, 1855, blz. 259, <https://books.google.ca/books?id=zmbAAAAcAAJ&pg=PA259&lpg=PA259&dq=Houmolen>

²¹ Slagmolen, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Slagmolen>

²² Hof van Ruisbeek - Molens, <http://www.highgate57.com/hethof/molens.htm>

²³ Windekind, <http://www.routeyou.com/nl-be/location/view/47562838/de-slagmolen#Ak5ZcUy2b4pu0i2v.99>

²⁴ Melsele,

<http://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?AdvSearch=6015>

²⁵ Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg, https://archive.org/stream/publicationsdel02genogoo/publicationsdel02genogoo_djvu.txt

²⁶ Jan Segers, Haspengouwse nederzettingsnamen. Een inleiding, II, blz. 3

http://www.dbnl.org/tekst/sege010hasp02_01/sege010hasp02_01.pdf

²⁷ Jahrbuch des Geschichtsvereins für das Herzogtum Braunschweig, vol. 8,

Een ander tekst, deze uit de Tongerse deelgemeente Lauw (vroeger Alwegge), dorpje dat twee oude molens telt, is heel precies aangaande de mening van het woord «hoog»:

« Om de verwarring met de bijna identiek klinkende molennamen te vermijden, werd blijkbaar vanaf de 17de eeuw meestal gesproken over de Overste Molen als men de Hoogmolen (Hoogmeulen of Homeulen voor de dorpsbewoners) bedoelde. De Overste molen, de naam zegt het, ligt stroomopwaarts van de Daalmolen.»^{28 en 29}

Wijl in meerdere afgelegen dorpen en gemeenten men aan de plaatselijke Houmolen of de eigenaars daarvan de naam van Hommolen of Hommelen gaf, vond men geen schrift waar men aan Hommelen in Eigenbilzen de naam van Houmolen gaf, maar wel de namen van Honmolen, Homolen en gelijke. Aangaande de tweede lettergreep van de naam Hommelen weze opgemerkt dat in de dialecten van Bilzen men niet spreekt van « molens » maar eenvoudig van « meule ».

Met deze verklaring van de naam Hommelen als menend Homeulen, waar het concept « hoog » staat voor stroomopwaarts ontsluiëren we denkkelijk heel oude geschiedenis. Deze naam komt ook overeen met wat er te zien is op het terrein.

Hommelen ligt niet hoog, tenzij in de zin van meest stroomopwaarts. Het hof of de hoeve van Hommelen in Eigenbilzen bevindt zich in de laagst gelegen buurten van het dorp.³⁰

Het gaat er om beemden, laaggelegen weiden doorkruist door twee kort bij elkaar lopende beken, de Meersbeek en de Krombeek. Deze tegenwoordigheid van twee beken heeft mogelijk te doen met wat men bedoelde met het oude spreekwoord: « Water naar zijn molen brengen ». Het was vroeger niet voldoende om een afdamming op een beek te bouwen om een molen economisch te doen draaien; men moest ook zorgen dat er genoeg water in die beek kwam, dat men het water voldoende kon ophouden voor later gebruik en, heel conflicterend, dat de landbouwgronden voldoende werden afgewaterd. Dit alles, en in het bijzonder deze tegenstrijdige vereisten, werd beantwoord door het aanleggen van onder andere een tweede beek, meerdere dammen, grachten, buizen en overbruggingen. Meerdere gevallen, en soms ingenieuze systemen, zijn zo gekend in de Limburgse beemden.

blz. 108, 1903,

https://books.google.ca/books?id=LslDAAAAYAAJ&q=Honmolen&dq=Honmolen&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKewjV46Kp7K_NAhXKFz4KHUpMAKIQ6AEINDAD

²⁸ De molens van “Alwegge”, <http://hoogmolenlauw.be/About/index.html>

²⁹ Correspondentie Maurice Martens, 21 juni 2016

³⁰ Topografische kaart Eigenbilzen,

<http://nl-be.topographic-map.com/places/Eigenbilzen-6667392/>

De verspreiding van de familienaam Hommelen wijst niettemin naar de mogelijkheid dat de oorsprong van de naam niet exclusief tot de streek van Eigenbilzen of Bilzen behoort.

In het jaar 2008 leefden er 46 personen in België die de familienaam Hommelen droegen. Op een persoon na leefde zij allen buiten Belgisch Limburg.³¹

De familienaam « van Hommelen » schijnt niet meer in gebruik in de streek van Bilzen.³²

Na dit etymologisch intermezzo laat ons terug de draad van onze geschiedenis opnemen.

Om de lijst van vroegere eigenaars van Hommelen samen te stellen en zoveel mogelijk gepaste inlichtingen over deze te geven werd beroep gedaan op meerdere bronnen, onder andere het werk van Frans Maurissen, de drijvende kracht achter heemkring Bilisium van Bilzen.

Frans, met een *touch* voor Hommelen, schreef in 1995, onder de titel «Het Hof van Hommelen», een tekst over de vroegere eigenaars van dit leen- en laathof. Hij steunde in dit werk in het bijzonder op de publicaties van De Borman³³, J. Grauwels³⁴, Jos Habets³⁵ en enkele meer. Zijn werk is onvermijdelijk voor wie van Hommelen wil spreken. Vanzelfsprekend dat men zijn bijdrage in de volgende bladzijden meermaals zal ontwaren.

1363 - « Hommelen was een leengoed onder de parochie Eigenbilzen en lag dicht bij Hoelbeek.» « Reeds in het oudste register van bekentenissen van de Leenzaal van Kuringen (1301-1364) wordt Hommelen vermeld: een huis met 8 bunders³⁶ wordt in 1363 door Macharijs de Hommelen *gereleveerd*. »³⁷

1365 - « Op 15 januari 1365 werd verheffing gedaan d.w.z. ofwel de verkoop, de schenking of erfenisoverdracht bij akte vastgelegd, door Zacharie de

³¹ Familienamen in België; Hommelen,

https://www.google.ca/?gfe_rd=cr&ei=EUFv8vGKobd8getsZP4Cw&gws_rd=ssl

³² Plaats- en persoonsnaamgeving in Bilzen, Ann Marynissen, 1998,

http://www.dbnl.org/tekst/mary003plaa01_01/mary003plaa01_01_0001.php?q=#hl1

³³ Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel, de Borman, 1875

<https://books.google.ca/books?id=hKE7AQAAIAAJ&pg=PP11&lpg=PP11&dq>

³⁴ Het Loons leenregister van Arnold van Hornes (1379-1389), J. Grauwels, in Het Oude Land van Loon, jg. 33, 1978

³⁵ Archief Bilisium, DARBI-5024, Notice sur le bien noble de Hommelen près de Bilzen, Jos Habets, 24 september 1866

³⁶ Voor de maten in deze tekst zie: Munten, lengtematen, vlaktematen, inhoudsmaten en gewichten; <http://hasel.be/node/287183>

³⁷ Familie Cox - uit: Hasselt intra muros (1989), <http://hasel.be/familie-cox-uit-hasselt-intra-muros-1989>

Hommelen.» Het gaat hier om de registrering van « het grootleen van Hommelen als de *Heerlijkheid van Hommelen* ». ³⁸
Is de juiste datum hier 13 januari 1365? ³⁹

**Fiefs Looz* 237 = Hommelen, Cad., à
Eigenbilzen [Q 86]; anc^t manoir : cf. 1365 « Macharys
de Hommelen... sitam in Hommelen in parochia de
Eygenbilzen » *ibid.* 14 ; 1381

Een andere tweede mondelinge bron schrijft voor het zelfde jaar (zie Franslatijnse tekst hierboven.); Leengoederen Loon 237 = Hommelen, cadaster onder Eigenbilzen (Q 86); oud herenhuis: zie 1365 « Macharys de Hommelen... gelegen in Hommelen in de parochie van Eygenbilzen. » ⁴⁰

Dr. Jan Paquay schrijft over het « leen Hommelenhof met 10 bunders dat gereleveerd werd ten jare 1365, door Macharis van Hommelen ». ⁴¹

M. Frans Maurissen merkt op: « Macharius (dezelfde?) wordt nog eens vermeld in 1382 als *Macharius dictus Kerselis de Homolen*. Bij verheffing van 3 bunder land in Vliermaal (1381) noemde hij zich Karis de Hommel. » ⁴²

Het woord « Heerlijkheid » dat dikwijls gebruikt wordt met betrekking tot Hommelen klinkt juist in de volkstaal maar rechterlijk in het ancien régime was Hommelen een grootleen en laathof. Volgens de auteur Rombout Nijssen wordt de notie «Heerlijkheid » dikwijls verbonden met het bezit van grote goederen, uitgestrekte landerijen en kastelen. Op juridisch gebied was de uitoefening van overheidsgezag, waaronder gerechtelijke macht, door de heer, het meest essentiële kenmerk van elke heerlijkheid. Het bezit van een heerlijkheid impliceerde niet altijd het bezit van een kasteel of van belangrijke landerijen in die plaats. Natuurlijk, omwille van het prestige dat verbonden was aan het bezit van een heerlijkheid legden in een aantal gevallen ook de bezitters van grote goederen het er op aan om de indruk te wekken dat hun bezit een heerlijkheid vormde. Een laathof was een rechtbank die per delegatie van een heerlijkheid instond voor de rechtspraak.

³⁸ Het Belang van Limburg, 600 Jaar Hommelen te Eigenbilzen, 10 juli 1979

³⁹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2921-2923, Bilzen 1995

⁴⁰ Commission royale de toponymie & dialectologie, Belgique, Bulletin-Handelingen, vol. 21 à 23, blz. 68, 1947

⁴¹ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937 (Zie aanhangsel « Hommelehof ».)

⁴² Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2921, Bilzen 1995

Dezelfde auteur schrijft in betrekking tot onze streek en Hommelen;
« Een (ander) voorbeeld van een uitgestrekt leen, dat in de literatuur ten onrechte als heerlijkheid bestempeld wordt, is het goederencomplex van Schoonbeek, in het noorden van de gemeente Bilzen. Het grootste deel ervan, met onder meer het gelijknamige kasteel en het laathof, was een leen van de Leenzaal van Kuringen, zonder een aparte heerlijkheid te zijn. Ook van de domeinen van Croenendael en Zangerij, respectievelijk de residenties van de achttiende-eeuwse pandheren van Rosmeer en Waltwilder en van Gellik en Eigenbilzen, wordt wel eens ten onrechte aangenomen dat het zelf heerlijkheden waren.

Andere grote goederencomplexen, waaraan buiten het recht op een laathof, geen heerlijke rechten verbonden waren, waren de laathoven van Merem, van Henis, van Kleine Schuren, van Grotenrake, van Waarden en van Kleine Bivelen in Bilzen, het Burchthof, het Roosenhof en het laathof van Dessener in Gellik, het hof van Hommelen en het Boonetershof in Eigenbilzen. . . »⁴³

Guillaume-Jos De Corswarem schrijft over de zelfde kwestie, hier in vertaling;
«Eygenbilsen was een Loonse gemeente in eerste aanleg onderhorig aan het hogere hof van justitie van de buitenbank van Bilzen (Buyten bank Bilsen) en in hoger beroep aan de edele kamer van « Curange » of Kuringen. Een derde van de tienden van Eigenbilzen behoorde tot de familie van Bounam, en de andere twee derde behoorde tot de edele Abdij van Sinnig. De heerlijkheid van Croonedael, vandaag onder Waltwilder, was voorheen ook onder Eygenbilsen, waar zich ook de gerechtshoven bevonden van Winckelkens, Clutshof, Bonetershof of hof Widoie, Eigenbilzen, en de grootlenen Hommelen, St. Antheunis en het Haenengoed, allen afhankelijk van Loon.

Eigenbilzen werd in concessie (admodiation) gehouden door de heer « van de Zangrye» die als zodanig profiteerde van de boetes. »⁴⁴

De zelfde auteur voegt er aan toe als voetnoten; « 3) Clutshof, gereleveert de 17 oktober 1792, door M. Frédéric-Godefroid-Gaspard de Cox de Hommelen.

6) Grootleen van Hommelen, gereleveert de 15 januari 1365, door Zacharie de Hommelen; en de 17 oktober 1792, door M. Frédéric-Godefroid-Gaspard de Cox de Hommelen. »

In vorige citatie van M. De Corswarem weze opgemerkt dat de auteur spreekt van de « heerlijkheid van Croonedael », dit in tegenstrijd met de eerdere opmerking van M. Rombout Nijssen.

⁴³ Heren en heerlijkheden in het rechtsgebied van de Buitenbank van Bilzen, Rombout Nijssen, http://www.romboutnijssen.be/website/nijssen-rombout/assets/files/PDF_bestanden/Buitenbank_Bilzen.pdf , blz. 4 en 5

⁴⁴ Mémoire historique sur les anciennes limites, divisions et circonscriptions du sol de la province de Limbourg; par Guill.-Jos De Corswarem, Commission centrale de statistique, Bruxelles, vol. 7, 1857, https://books.google.ca/books?id=3IEZAAAAYAAJ&pg=PA324&dq=Hommelen&hl=fr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Hommelen&f=false , blz 323 en 324

1366 - Na het uitsterven van het grafelijk huis van Loon voerde de Luikse prins-bisschop zelf de titel van graaf van Loon, dat hij zoals het prinsbisdom in leen hield van de Duitse keizer.

De bestaande rechts- en staatsstructuren van loon werden behouden.⁴⁵

Het prinsbisdom, vooral door zijn vrijheidsliefde, bleef onafhankelijk tot aan het einde van het Oud Bewind in 1797.

Wapen van het prinsbisdom van Luik

In de jaren 1370 was Hommelen in het bezit van Arnoldus van Wynckelem zoals blijkt uit de verheffingsakte van zijn zoon in 1381. Deze familienaam is bewaard gebleven in de plaatsnaam Winkelomstraat, in het dorp van Eigenbilzen.⁴⁶

1381 - « Johannes van Winckelhem, ... deed relief van het goed Hommelen ter zitting van de Leenzaal van Kuringen op 8 mei 1381. Uit de tekst van de register blijkt dat Hommelen 10 bunder groot was en dat Johannes verheffing deed in opvolging van zijn vader Arnoldus. »^{47 en 48}

Jan Paquay schrijft dat deze verheffing werd gedaan « in 1381 door Jan Van Winckelhem, zoon van Aert ».⁴⁹

20 mei 1381 - Karis van Hommel releveert 3 bunder land liggend in Vliedermale verkregen van Walter van Ghenop volgens den aard van de overeenkomsten van het huwelijk gevierd tussen hem Karis en de dochter van genoemde Walter.⁵⁰

1386 - Hommelen is in het bezit van Gerardus van Luik. « Hij koopt Hommelen van Johannes van Winkelhem die er blijkbaar in geslaagd was om het

⁴⁵ Graafschap Loon,

https://nl.wikipedia.org/wiki/Graafschap_Loon#Geschiedenis_na_de_annexatie_door_het_Prinsbisdom_Luik_.28van_1366_tot_1794.29

⁴⁶ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2921, Bilzen 1995

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Dikshenèr van èègebùlze, Ferdy Jans,

http://www.eigenbilzen.nu/Het_dialect.html

⁴⁹ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

⁵⁰ Het Loons leenregister van Arnold van Hornes (1379-1389), J. Grauwels, in Het Oude Land van Loon, jg. 33, 1978

goederenareaal van het leenhof in vijf jaren tijd uit te breidden van 10 naar 15 bonder. Dit blijkt uit de verheffingsakte opgetekend te Luik op 7 juli 1386.»⁵¹

1388 - Op 17 januari van dit jaar, twee jaar na de aankoop van Hommelen, releveert Gerard van Luik in Kuringen 9 roeden (virgatas) weiland, min of meer, liggend achter Eigenbilzen in de plaats genoemd Bijloeke. Dit weiland, waarvan het andere deel toebehoort aan Johannes van Hoelbeek, werd aangekocht van Johannes van Winkelhem.

Deze weide, gelegen ten zuiden van het park van Zangerhei, is vandaag gekend als De Laek. (Zie kaarten van het jaar 1950-1957 en 2012 in deze kroniek.)

In de jaren 1950 behoorde deze weide nog tot Hommelen.⁵²

In 1395 wordt Hommelen gereleveerd « door Diederik van Winckelhem, of Dierk, en na diens dood in 1398 door Arnold van Rulingen, of Aert. Aangezien laatstgenoemde leenman partij koos voor de Luikenaren tegen de prins-bisschop Jan van Beieren, aan wie hij door een akte van bekentenis onder eed en in tegenwoordigheid van vier getuigen getrouwheid had gezworen, werd hem het gereleveerde leen Hommelen ontnomen. De prins-bisschop schonk het goed aan Jan van Kestelt, « meier » van Bilzen. »^{53, 54 en 55}

Een woord over Jan van Beieren (1374-1425), bijgenaamd Jan zonder Genade. Als hertog van Beieren-Straubing en graaf van Holland werd hij Jan III genoemd, als niet-gewijde prins-bisschop van Luik Jan VI. Hij kreeg tegenstrijd van zijn Limburgse bevolking. Hij werd onder andere in 1407 en 1408 in Maastricht belegerd door burgermilities van onder andere Luik, Hoei, Dinant en Hasselt. Jan van Beieren had een ruitersleger van 1200-1600 Beierse ruiters tot zijn beschikking, die vanuit de stad uitvallen deden. Met hulp van hertog Jan zonder Vrees van Bourgondië versloeg hij de opstandelingen tegen welke hij eerder wreed optrad.⁵⁶

1398 - Wie was deze Jan van Kestelt?

Het Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde publiceerde een verklarende beschrijving.⁵⁷

⁵¹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2921, Bilzen 1995

⁵² Het Loons leenregister van Arnold van Hornes (1379-1389), J. Grauwels, in Het Oude Land van Loon, jg. 33, 1978, blz. 151

⁵³ Le livre des Fiefs du Comté de Looz sous Jean d'Arckel (1314-1378), publié par le Chevalier C. de Borman, Bruxelles, 1875, blz. 14 en 247, <https://catalog.hathitrust.org/Record/001626238> (University of Michigan)

⁵⁴ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

⁵⁵ Het Loons leenregister van Jan van Beieren (1390-1413), in Het Oude Land van Loon, jg. 36, n^r 784, 1981

⁵⁶ Jan van Beieren, https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_van_Beieren

⁵⁷ Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, jg. 71, blz. 183, 1953

« In de driehoek tussen Tongeren, Hasselt en Maastricht bloeide sinds de 13^e eeuw het tot de kleine landadel behorende geslacht *Van Kestel(t)*, als wapen voerend drie kepers van sabel in een veld van zilver⁵⁸. Het ontleende zijn naam aan het dorpje Kestelt onder de gemeente Veldwezelt, waarvan de naam afwisselend werd gespeld: *Kestelt*, *Kestel*, *Kesselt*, *Kessel*, welke spellingvarianten men eveneens aantreft in de naam van het daarna genoemde jonkersgeslacht, waarin bovendien nog een enkele maal de naam *Kestelman* wordt aangetroffen. Veldwezelt-Kestelt behoorde aan het Maastrichtse kapittel van O.L. Vrouw. Er komen dan ook vele Van Kestelt's voor in de oorkonden, rakende dit kapittel; zelfs is in de 14^e eeuw een *Johannes de Kestelt* kanunnik van dat kapittel geweest.⁵⁹ Verder wordt deze geslachtsnaam vaak aangetroffen onder de schepenen en schouten van Maastricht, en vooral onder de leenmannen en mannen van lene van het graafschap Loon en het prinsbisdom Luik.⁶⁰ In de 15^e eeuw intituleren de Van Kestelt's zich *joncker*, *cnape te woepene of domicellus*. Als hun doopnamen vindt men o.a. *Arnoldus en Joannes*, het meest wel *Joannes*. Een *Johannes filius quondam Johannis de Kestelt* werd in 1320 poorter van Maastricht.⁶¹ Een jongere naamgenoot treedt van 1361-1398 op als bezitter in Kestelt, meier van Bilzen, houder van Luikse lenen te Spauwen en Hommelen en als houder van Loonse lenen in diverse plaatsen. Uit de jaren 1437-1447 is een *Jan van Kestelt* bekend, die zich *jonker en cnape te woepenen intituleerde*⁶² en een *Wynant zijn wettich adelbroeder heette*.⁶³ Uit vele acten van de jaren 1515-1553 kennen wij een *Domicellus Johannes de Kestelt*, gehuwd met *Domina Maria de Spontyn*, beiden begraven onder het Maria-altaar in de kerk van de Maastrichtse Kruisheren.»⁶⁴

Ferdy Jans, de geschiedschrijver van Eigenbilzen, noteert het volgende over Jan van Kestelt:

« Domicella Aeleydis, wettige echtgenote van Godenuld van Elderen, verhiel te Maastricht op 22 augustus, samen met Johannes van Kestelt, twee derde delen van een kar hooi gelegen bij en over het weiland van genaamde Godenuld in Eigenbilzen, officieel den Bruel genaamd, Bruel betekent; moerassige grond met struikgewas.

http://www.dbnl.org/tekst/_tij003195301_01/_tij003195301_01_0008.php

⁵⁸ *Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg*, 62 (1926) 160. Verder aangehaald als: *Publications*.

⁵⁹ *Publications*, 52 (1916) 291

⁶⁰ Vanwege het overvloedige materiaal werd afgezien van volledige bronnenopgave. In het algemeen, verwezen zij naar de registers der *Publications*, de leenboeken van Loon en Luik, de charterverzamelingen der kerken van Maastricht.

⁶¹ *Publications*, 29 (1913) 327

⁶² *Publications*, 43 (1907) 256 en 62 (1926) 337

⁶³ *Publications*, 42 (1906) 122

⁶⁴ *Publications*, 39 (1903) 73

Johannes van Kestelt, hij was meier (rentmeester) van Bilzen en verhuisde Hommelen tussen 1390 en 1413, met zijn bijhorigheden, bevattende de goederen gelegen bij Jonckholt, ten gevolge van schenking van de heer van Luik, in de register is geen juiste datering voorhanden. De heer van Luik verwierf dit leengoed uit dat wat Arnold van Ruelingen die dit door een misdrijf verloor ten tijde van de oorlogen tegen de heer en zijn kerk. Merk op dat Arnold het vroeger had verheven, ten gevolge van het overlijden van Theodoric⁶⁵ van Wynckelhem.»⁶⁶

Op 23 juni 1421 verheft Johan de Kestelt nogmaals in het prinsbisschoppelijk paleis te Luik “den hof van Humelen met X bunre lants min of meer, gelegen bij Eyckenbilzen”.^{67 en 68}

In 1423 werd het Haenengoed (Zangerhei) gereleveerd door Aert Haen, zoon van Gielis van Elderen. Dit schijnt de oudste vermelding te zijn van dit goed.

Dit oude leengoed en laathof is voor meerdere generaties in bezit van de families Haenen en dan achtereenvolgens, behorend aan van Vleytingen (15de eeuw), van Meerssen en van den Dijck (16de eeuw). Het is Gaspar van den Dijck, die zanger is in de Sint-Servaaskerk van Maastricht die het Haenengoed hernoemt tot Zangerije. In 1580 wordt het gereleveerd door jonker Willem de Heusch en wordt het de residentie van deze familie die sinds 1680 de heerlijke rechten over Eigenbilzen bezat. Na de Franse revolutie vergroot Adrien-Arnold-Nepomucène-Raphael de Heusch het goed aanzienlijk door aankoop van de aanpalende vijvers van de abdij van Herkenrode. In de 19de eeuw is het achtereenvolgens in bezit van de families Colpin, Cruts en de Lamberts-Cortenbach.^{69, 70 en 71}

Betreffende de eigenaars van Hommelen in de jaren 1400 tot 1600 kunnen wij voornamelijk rekenen op het werk van Frans Maurissen die uit oude registers en wat er van werd uitgegeven een lijst opstelde die hij publiek maakte in 1995.⁷²

⁶⁵ Theodoric of Diederik.

⁶⁶ Dikshenèr van èègebùlze, Ferdy Jans, blz. 8
http://www.eigenbilzen.nu/Het_dialect.html

⁶⁷ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2921, Bilzen 1995

⁶⁸ Dikshenèr van èègebùlze, Ferdy Jans, blz. 8
http://www.eigenbilzen.nu/Het_dialect.html

⁶⁹ Zangerhei, De Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed,
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/650>

⁷⁰ Eigenbilzen, <http://www.eigenbilzen.nu/Historisch.html>

⁷¹ About the Sengers Family Tree by Chris Sengers,
<http://www.chrissengers.com/index.php/component/copy/?view=extra>

⁷² Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

Dus, in het begin der jaren 1430, na Johannes of Jan van Kestelt, blijkt het uit een navolgende akte (van 1436) dat *Jean de Dongelweert* Hommelen in bezit had. Een verheffingsakte is niet voor handen.⁷³

« 1436 - Arnold van Hamal - Hij was heer van Elderen en verwierf Hommelen door aankoop van Johan van Dongelweert. »⁷⁴

Hij leefde van circa 1380 tot 17 augustus 1456.

Hij was ook heer van Herne, Warfuse, Bindervelt, Heisberg, Rocourt, Seraing, Shalkhoven, Opharen en Silly.

Arnold trouwde met Anne van Trazignies, baronnes van Trazignies, dame de Heppignies, Rognon, Otreppe, Hacquegnies, Masny, Rocourt, Irchonwelz, Gondregnies, Monceaux en Wasmes.^{75 en 76}

Arnold was destijds schildknaap en tafelschenker aan het hof van Philips de Koenen, Hertog van Burgondië. Deze was den 19 juni 1396 Hertog van Limburg⁷⁷ en Heer van Valkenburg geworden. Arnold van Hamal was een zijner trouwste aanhangers. Den 6de augustus 1423 werd Arnold van Hamal door Jan IV, Hertog van Brabant, te Brussel, met Borgharen beleend.⁷⁸

Dat de familie Hamal een rol speelt in de geschiedenis van Hommelen hoeft niet te verwonderen. Het leengoed Hommelen en de versterking Jockholt zijn bureu, wjl « de familie van Jonckhout » of « de Jonckholt » een jongere tak is van de familie « de Hamal ».⁷⁹

Deze verbintenis vindt men terug in de lange genealogische naamlijsten en ook in de wapens van beide families.

⁷³ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

⁷⁴ Ibid

⁷⁵ Arnold van Hamal van Elderen, <https://www.geni.com/people/Arnould-de-Hamal-seigneur-de-Elderen-et-Warfus%C3%A9/6000000015155947011>

⁷⁶ Anne van Hamal van Trazignies, https://www.myheritage.com/names/arnold_van%20hamal

⁷⁷ Het hertogdom Limburg, gelegen in de Nederlanden tussen de rivier de Maas en de stad Aken, was een staat van het Heilig Roomse Rijk, <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Carre-Duche-limbourg.jpeg>

⁷⁸ Jaarboek van Limburgs Geschied- en Oudheidkundliche Genootschap, vol. 10, blz. 436-438, 1873, <https://books.google.ca/books?id=MpnNAAAAMAJ&pg=PA436&lpg=PA436&dq=arnold+van+hamal&source>

⁷⁹ De Geschiedenis van een Heerlijkheid en van een Geslacht: Jonckholt, P. Potargent en Z. Galicia, blz. 98, 1987

Wapen van de familie van Hamal.⁸⁰

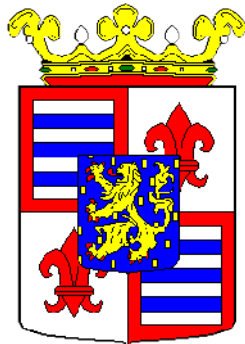

Wapen van de familie de Jonckholt

Het is eerder verwonderlijk dat er zo zelden kwestie is van Hommelen in de geschiedenis van de burcht van Jonckholt.

20 augustus 1437 - « Johan van Dongelweert - Een andere Johan met de zelfde naam maakt gebruik van het vernaderingsrecht (hij stond qua verwantschap dichter bij de vorige eigenaar en had dus het eerste recht op koop) en eigent zich Hommelen toe namens en ten behoeve van zijn echtgenote Maria de Thynez.»⁸¹

« 1455 - Willem van Vlodrop - Het geslacht Hamal komt weer om de hoek kijken. Ridder Willem van Vlodrop (of Vlodorp) eigent zich het goed toe in naam van zijn vrouw Cecile van Elderen en Hamal. Hommelen was toen 12 bunder groot. In 1461 verheft hij nogmaals Hommelen samen met de weilanden genaamd Passarts-beemden te Eigenbilzen.»⁸²

Wapen van de familie van Vlodrop.⁸³

⁸⁰ Familie van Hamal, <http://www.uiten.nl/reckheim.html>

⁸¹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

⁸² Ibid

⁸³ van Vlodrop, <http://www.ngw.nl/heraldrywiki/index.php?title=Vlodrop>

Cecilia van Hamal van Elderen (1430-1492), was de dochter van Arnold van Hamal en van zijn vrouw Anna van Hamal van Trazignies.⁸⁴

Cecilia huwde Willem van Vlodrop (1410-1493), erfvoogd van Roermond sedert het jaar 1433. Hij ondernam in 1450 in gezelschap der heren van Horne, Wittem, Gronsfeldt en Ghoor een pelgrimsreis naar het H. Land en werd in 1460 maarschalk van het Hertogdom Gelderland benoemd.⁸⁵

De van Vlodrops waren onder meer erfvoogden van Roermond (1349-1655) en vrijheren van de heerlijkheid Daelenbroeck, waaronder ook Maasniel en Herten vielen. In deze 15^e eeuw kwam Willem van Vlodrop in het bezit van de vrije Rijksheerlijkheid Rijckholt. Hij was ook drost van Montford.⁸⁶

1476 - Dr. Jan Paquay, in zijn korte tekst over het Hommelenhof, schrijft dat een verheffing werd gedaan op 6 mei 1476 door Winand Van Kestelt, zoon van Jan van Kestelt.⁸⁷

1484 - Leenverheffing van Hommelen werd gedaan door Willem Van Kestelt.⁸⁸

« 1500 circa - Willem van Kerstelt - Uit de verheffing die zijn zoon deed (zie hierna in 1516) blijkt dat Willem omstreeks 1500 eigenaar was van het leenhof Hommelen. »⁸⁹

1506 - Dr. Jan Paquay schrijft dat in dit jaar een leenverheffing werd gedaan door Mathijs Van Kestelt. Deze verkocht eventueel het goed aan Jan Coenen.⁹⁰

« 1516 - Mathias van Kerstelt - Op 24 mei 1516 deed hij, na de dood van zijn vader Willem, verheffing van het hof van Hommelen. »⁹¹

« 1527 - Mathias & Johannes van Hommelen - Bij deze verheffing kozen de gebroeders Mathias en Johannes de familienaam *van Hommelen*. Vermoedelijk heetten zij Van Kerstelt en vernieuwden hun leen-eed van 1516. »⁹²

⁸⁴ Caecilia Van Hamal van Elderen,

https://www.myheritage.com/names/caecilia_van%20hamal%20van%20elderen

⁸⁵ De voormalige Heerlijkheid Borgharen: ene bijdrage tot de geschiedenis...,

<https://books.google.ca/books?id=7gJWAAAACAAJ&pg=PA46&lpg=PA46&dq=arnold+van+hamal&source=>

⁸⁶ van Vlodrop, http://genwiki.nl/limburg/index.php?title=Van_Vlodrop

⁸⁷ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

⁹⁰ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

⁹¹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

Vorige veronderstelling is juist. Er bestaan verschillende documenten die er naar wijzen dat de familie van Kestelt, na Hommelen te hebben ontvangen een eerste keer in 1398, de naam van Hommelen aannam. In het jaar 1444 is een Jan van Hommelen bewaarder aan het gerecht van Wiedewege te Runkelen bij Sint-Truiden. Hij gebruikt een zegel verwant met het wapen van Kestelt. Zijn zegel, in plaats van drie kepers (of chevrons) gelijk de zegel van Kestelt telt een keper.⁹³

Dan, op een document van 13 juni 1478 leest men: « Lambrecht van Kestelt anders van Hommelen Wijnant zoon ».

Dus «Lambrecht van Kestelt, alias van Hommelen, zoon van Wijnant ». ⁹⁴

Afdruk van de zegel van Jan van Hommelen te Runkelen, 1444⁹⁵

Een ander voorbeeld van de aanname van de naam van Hommelen door de familie van Kestelt dateert van het jaar 1486.⁹⁶ Wilhem van Hoemelen treedt dan op, samen met verschillende andere, als getuige bij de verkoop van een pacht gelegen tussen land van jonker Geret van Meroetgen (Merode) en van jonker Johan van Kestelt. Alleen de zegel van Wilhem van Hoemelen is gaaf, en zoals het wapen van Kestelt toont de afdruk drie kepers.

⁹² Ibid

⁹³ Regionaal Historisch Centrum Limburg, n^r 5835, Correspondentie Jeu Wijnen.

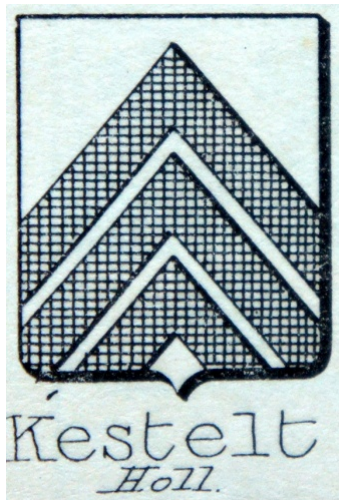
⁹⁴ Brabants Hooggerecht, boek 709, blz. 369, Correspondentie Maurice Martens.

⁹⁵ Foto: Jeu Wijnen.

⁹⁶ Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van het kapittel van O. L. Vrouwekerk te Maastricht, Mr G. D. Franquinet, Maastricht 1870

<https://books.google.ca/books?id=bPBCAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false> , blz. 254

Regionaal Historisch Centrum Limburg, charter Maastricht, OLV 20.05.1486, Correspondentie Jeu Wijnen.

97

98

Wapen familie Kestelt en zegelafdruk van « Wilhem van Hoemelen », 1486

1538 - Er bestaan twee teksten aangaande verheffingen van Hommelen die werden gedaan door Johannes Coenen, de eerste door de vader op 11 november 1538, de tweede in 1549 door zijn zoon en homoniem.^{99 en 100}

Johannes Konen de oudere, meestal Jan Coenen genoemd, was verver te Tricht (Maastricht) op den Aldenhof, groothandelaar in meerdere producten, gezworen van Maastricht (1510-1547), peymeester van Maastricht in 1510, 1511, en burgemeester van Maastricht 1528, 1532. Hij was zeer welvarend; een groot zaken- en ambachtsman.¹⁰¹

Joannes Coenen was getrouwd met Maria Catharina Roedekan. Het paar had zes kinderen; 1) Houb Coenen, de oudste, getrouwd met Maria (naamloos), 2) Joannes Coenen, de naamgenoot van de vader, 3) Anna Coenen, getrouwd met Gerardus Schaers, 4) Helena (of Heylwich) Coenen, getrouwd met Franciscus Doelmans, 5) Catharina Coenen, getrouwd met Andreas van Coelmont en 6) Maria Coenen, getrouwd met Herman Strouven.¹⁰²

Burgemeester Coenen overlijdt in 1547, uiteraard voor de 12 juni van dat jaar.¹⁰³

⁹⁷ Armoiries des familles contenues dans l'Armorial General de J. B. Rietstap, Institut Héraldique Universel, 1903

⁹⁸ Correspondentie Jeu Wijnen, foto Maurice Martens.

⁹⁹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

¹⁰⁰ Descendants of Joannes Coenen, Maurice Martens, 2016

¹⁰¹ Dolmans genealogie en familiegeschiedenis, Jef H.M. Moers, blz. 134 en 135

¹⁰² Descendants of Joannes Coenen, Maurice Martens, 2016

¹⁰³ Correspondentie Maurice Martens, 8 juni 2016

1548 - Dr. Jan Paquay schrijft dat Jan Coenen in dit jaar werd opgevolgd door Herman Strauwen.¹⁰⁴

1549 - Op 20 augustus van dit jaar doet, zoals al opgemerkt, Jan Coenen de jongere relief van Hommelen. Uit deze verheffingsakte blijkt dat hij het geestelijk ambt van kanunnik uitoefende.¹⁰⁵

Wapen van de familie Coenen, Maastricht¹⁰⁶

1550 - Johannes Reynders doet verheffing van Hommelen. Hij was afkomstig van Neeroeteren en deed relief van Hommelen op 6 mei 1550.¹⁰⁷

Hoogst waarschijnlijk verkreeg hij maar een gedeelte van het leengoed Hommelen, daar verschillende akten of aanduidingen in de vorige en volgende jaren in die richting wijzen.

In 1552 sterft de kanunnik Jan Coenen in het ouderlijke huis, Aldenhof, in Tricht.

Ten gevolgen van dit overlijden, schrijft de schepen Reimpst van Maastricht een erkenning van schuld in de naam van Houb Coenen, oudste broer van de overledene. Volgens deze tekst, gedateerd 6 april 1552, wordt Houb Coenen, in navolging van het testament van zijn broer, eigenaar van het ouderlijk huis in Maastricht.

Toch moet hij daarvoor verschillende sommen betalen aan zijn zwagers en neven, terwijl om verschillende redenen, hij ook recht heeft op kortingen. Houb

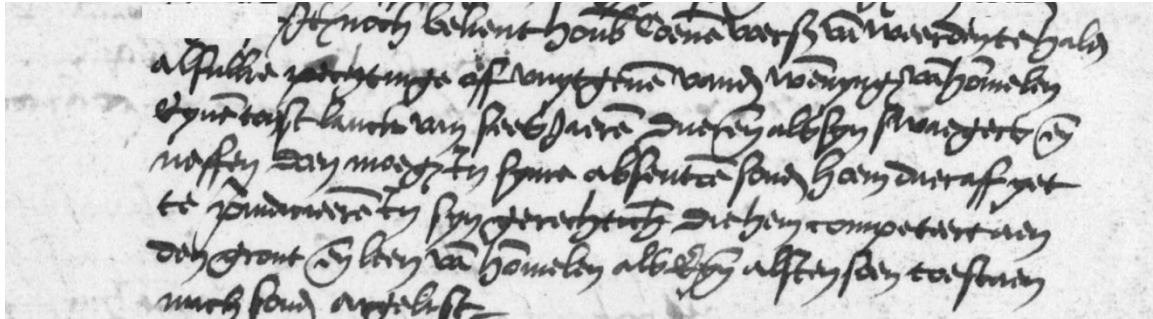
¹⁰⁴ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

¹⁰⁵ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

¹⁰⁶ Bron; Maurice Martens.

¹⁰⁷ Archief Bilisium, DARBI-5024, Notice sur le bien noble de Hommelen près de Bilzen, Jos Habets, 24 september 1866

erkent ook dat hij een inkomen heeft van de pacht van de winning, of de hoeve, van Hommelen, die nog zes jaar moet lopen. Hij geeft deze waarde als borg voor de uitstaande som als eigenaar van de grond en het leen van Hommelen die hem als oudste zoon rechtmatig toekomen.¹⁰⁸

**Uittreksel van de wettelijke erkenning van schuld
van Houb Coenen, 6 april 1552¹⁰⁹**

« Item noch bekent Houb Coenen voerss. van weerden te halden alsulcke paecgtinghe of vuytgeven vanden wennyngen van Hommelen eynen toust lanck van sees jaeren duerende als syn swaegers ende neffen dan moegen in syne absenten sonder hem daeraff yet te pundreren tot syn gerechtichheid die hem competeert aen den gront ende leen van Hommelen als dy alsten soen toestaen mach sonder argelist.»¹¹⁰

« 1552 - Maria Conen - Verheffing heeft plaats op 21 november 1552 door Herman Strouven namens en ten behoeve van zijn echtgenote Maria Conen. Deze was verwant met Kanunnik Johannes Konen of Conen, hetgeen er op wijst dat relief geschiedde op basis van het vernaderingsrecht. De akte stipuleert: *Hij onfing het goed Hommelen in mate ende in droegen met allen toebehoirten voir zich en zijne gedeglingen na doit Jans Ko(e)nen.* »¹¹¹

Maria Coenen was de jongste dochter van Jan Coenen de burgemeester. Haar gedeglingen waren denkelijk haar zusters Anna en Helena en haar zwagers. Men kan zich ook wel voortstellen dat er een beetje discussie plaats had om het alles geregelt te krijgen, te meer zo daar Hommelen de zelfde dag weer werd verkocht.

¹⁰⁸ Correspondentie Maurice Martens, juni 2016

¹⁰⁹ Brabants Hooggerecht, BHG 20.086A, bk. 715, blz. 285, 6 april 1552

¹¹⁰ Transcriptie van de schulderkenning door Maurice Martens, juni 2016

¹¹¹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

Maar eerst een woordje hier over Frans Doelmans, getrouwd met Helena Coenen, in betrekking tot Hommelen. Hij werd niet eigenaar van Hommelen; dit was weggelegd voor iets later voor zijn zoon.

De auteur Jef Moers, die vele oude gichten wist te ontcijferen, onder anderen de archieven van Jan Coenen de oudere, dus de schoonvader van Frans Doelmans, schrijft: « Deze documenten geven een schat van informatie over o.a. Frans Doelmans ». De auteur beschrijft deze documenten en sluit: «Tenslotte liggen bij de processtukken nog een aantal bladzijden over een geschil aangaande het opmeten van het leen *Hommelen* te Eigenbilzen. Dit leen kwam uit de goederen van de jonkers van Kesselt. (Niet de jonkers van Kessel (Ned. Noord-Limburg) doch de familie Van Kestelt residerende in Kesselt, Eigenbilzen en Maastricht.) Uiteindelijk wordt de grootte bepaald op 28 bunder en 3 grote roeden.»¹¹²

Frans of Vranck Doelmans was een zakenman gelijk zijn schoonvader. Hij was een gewantmaker, handelaar in wol, wijnhandelaar, shepen van Maastricht aan Brabantse zijde, leenman van de heerlijkheid HerWijnands-Rade, gezworen der stad Maastricht anno 1552, 1555 en gouverneur der ververs 1548.¹¹³

De schoonzoon van de burgemeester Jan Coenen, Andries of André de Coelmont, getrouwd met Catherina Coenen werd ook burgemeester van Maastricht in 1558.¹¹⁴

« 1552 - Arnold van Bunde - Op dezelfde datum als hierboven (de verheffing door Herman Strouven), 21 november 1552, verkopen de kinderen van *Johannes Caenen* de gronden van Hommelen aan Messire Arnold van Bunde van Maastricht. »¹¹⁵

Een andere bron schrijft over deze gepaarde transacties als volgt: « Op 25 november 1552 wordt voor de leenzaal van Kuringen, na overlijden van Jan Coenen, de verheffing gedaan van het goed *Hommelen*, dat in leen was bij de familie Coenen. Jonker Aert van Bunde koopt daarna het goed van de kinderen Coenen. »¹¹⁶

« 1553 - Thierry Dalmans - Messire Arnold de Bunde verkoopt op 15 november 1553 het goed Hommelen aan Thierry Dalmans, zoon van François Dalmans van Maastricht. »¹¹⁷

¹¹² Dolmans genealogie en familiegeschiedenis, Jef H.M. Moers, blz. 135 en 136

¹¹³ Dolmans genealogie en familiegeschiedenis, Jef H.M. Moers, blz. 134

¹¹⁴ Correspondentie Maurice Martens, juni 2016

¹¹⁵ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

¹¹⁶ Dolmans genealogie en familiegeschiedenis, Jef H.M. Moers, blz. 137

¹¹⁷ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2922, Bilzen 1995

Thierry Dalmans, of Dijrick Doelmans, die eigenaar wordt in 1553, is zo als gezegd de zoon van Frans of Vranck Doelmans en de kleinzoon van Jan Coenen, de vroegere burgemeester.

M. Jef Moers schrijft hier over als volgt: « Echter op 15 november 1553, koopt Dijrick Dolmans, zoon van Frans Dolmans in die Roide Portt, door middel van beschut het goed terug van jonker Aert van Bunde... »¹¹⁸

Wapen van de familie Dolmans (Doelmans)¹¹⁹

Deze Diederich, zoals zijn naam ook wordt geschreven, werd geboren ca 1528 als de oudste van de vele kinderen uit het huwelijk van Frans Doelmans en Heylwich Coenen. Zoals zijn vader en grootouder Jan Coenen is hij een publieke figuur. Dierick is stadhouder-schout en schepen van Petersheim (Lanaken), leenman van het feodale hof van Petersheim. Hij overleed voor 15 september 1593. In juni 1569 leeft hij in Brussel als hij gedaagd wordt te verschijnen voor de Raad van Brabant, in verband met het bezit van goederen dat omstreden wordt door zijn oom Hendrick Doelmans.¹²⁰

« 1554 - Joannes van Heyenhoven - Thierry Dalmans verkoopt zijn deel van Hommelen op 6 april 1554 aan Messire Johannes van Heyenhoven voor 2500 Brabantse guldens. Vermoedelijk was hier sprake van een eerdere *splijting* van de goederen van Hommelen, waardoor een deel van het bezit werd afgescheiden van het hof. »¹²¹

¹¹⁸ Dolmans genealogie en familiegeschiedenis, Jef H.M. Moers, blz. 137, RALH, Leenzaal Kuringen n^r 206, folio 179v.-183r.

¹¹⁹ Limburgse families en hun wapen door Francis Goole en Piet Severijns, met dank aan Maurice Martens.

¹²⁰ Dolmans genealogie en familiegeschiedenis, Jef H.M. Moers, blz. 138

¹²¹ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2923, Bilzen 1995

1586 - Op 10 juli van dit jaar, na het openkomen van twee zetels van de schepenbank van Hoelbeek-Mopertingen wegens « afluivicheit », wordt Pauwel van Jonckholt schepene in plaats van Ghies Brouwers en Matheus Schutgen in plaats van Guert van Hommelen.^{122 en 123}

Deze naam « van Hommelen », daar hij hier voorkomt in de streek van Bilzen, heeft denkelijk een verband met Hommelen.

« 1620 - Blanckebiet - Staat vermeld (als eigenaar van Hommelen) in een register van grootlenen van de Leenzaal van Kuringen.»¹²⁴ Het register werd opgesteld omstreeks 1620 en aangevuld tot 1637.

Uit een doorhaling blijkt dat *Heyenhoven* de vorige eigenaar was. Dit wijst erop dat de familie Heyenhoven het goed van Hommelen minstens tot in 1620 in bezit had.» ... « Uit voornoemt register blijkt ook dat de Merode, heer van Jonckholt, een rente bezat van 100 goudgulden per jaar op het hof en de goederen van Hommelen.»^{125 en 126}

De nieuwe eigenaar Pieter Blanckebiet, gelijk zijn naam voorkomt in enkele registers, staat voornamelijk bekend als Petrus Blanckebeil, ook Blanckenbijl, en was een geestelijke.

« Petrus Blanckenbeyl van Calcar, kanunnik van Sint-Servaes (in Maastricht) sedert 12 juni 1607, was van 1615 af in het bezit van het beneficie der H. Gertrudis in de Kerk van Tongeren, bereikte een hoogen ouderdom en stierf 21 Januari 1638.»¹²⁷

Bij het overlijden van Pieter Blanckenbeil in 1638 is het denkelijk dat de eigendom van Hommelen overgaat naar Willem Blanckenbeil, de broer van de kannunik. De namen van vele leden van de familie Blanckenbeil vindt men terug in de kerkregisters van Munsterbilzen, gelegen in de nabijheid van Hommelen, Jonckholt, Groenendael en Zangerhei.¹²⁸

¹²² De Geschiedenis van een Heerlijkheid en van een Geslacht: Jonckholt, P. Potargent en Z. Galicia, blz. 183, 1987

¹²³ Shepenboek Hoelbeek-Mopertingen, folio 42-43

¹²⁴ Register der Heerlijkheden en grootte lenen der Edele Leensael van Curingen, R. Nijssen, in Het Oude Land van Loon, p. 171, n^r 35

¹²⁵ Ibid

¹²⁶ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2923, Bilzen 1995

¹²⁷ Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg à Maestricht, tome LXX, troisième série, tome XV, 1934

¹²⁸ Correspondentie Maurice Martens, genealoog, 2016

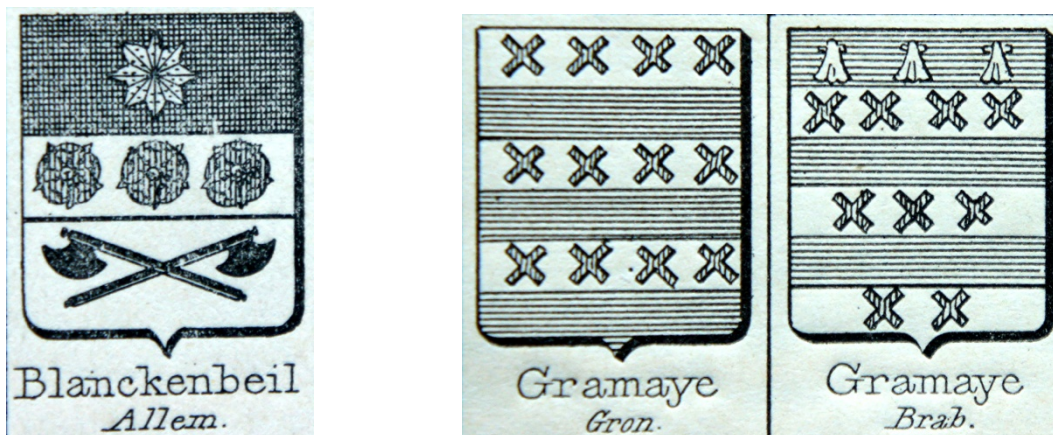
Volgens Dr. Jan Paquay is het Hendrik Blanquebiel die optreedt als bezitter van Hommelen in dit reeds in het jaar 1628.¹²⁹

De familie (de) Merode was ingetrouwd in de familie Blanckenbeil-Lansmans, wat misschien de oorzaak was van de genoemde rente op het hof en de goederen van Hommelen.¹³⁰

De familie de Merode was de eigenaar van Jonckholt gedurende het grootste deel van de XVIe en XVIIe eeuw.¹³¹

Voor de jaren 1624, 1658, 1700 en 1712 zijn er vermeldingen dat de parochie Eigenbilzen ook Hommelen en de kapel van Zangerij omvatte.¹³²

In 1641 wordt Hommelen verkocht ; « Henneus Blanckenbriel, gehuwd met Dina Landsmans, dragen op aan E. H. Frederic Grammay, kanunnik te Maastricht, het goed van Hommelen, ongeveer 33^{1/3} bonder leen en laatgoed, verkocht 10800 Brabantse gulden.»¹³³

Wapens van de families Blanckenbeil en Gramaye¹³⁴

Dr. Jan Paquay geeft 1639 aan als het jaar dat H. Frederik Grammaye bezitter wordt van Hommelen.¹³⁵

¹²⁹ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

¹³⁰ Correspondentie Maurice Martens, genealoog, 2016

¹³¹ De Geschiedenis van een Heerlijkheid en van een Geslacht: Jonckholt, P. Potargent en Z. Galicia, blz. 45, 1987

¹³² De Kerk van Eigenbilzen, Ferdy Jans, <http://www.eigenbilzen.nu/Kerk%20Eigenbilzen.pdf>

¹³³ Het Belang van Limburg, 600 Jaar Hommelen te Eigenbilzen, 10 juli 1979

¹³⁴ Armoiries des familles contenues dans l'Armorial Général de J. B. Rietstap, Institut Héraldique Universel, 1903

¹³⁵ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

Henneus Blanckenbiel (of Blanckenbeel) is de zoon van Willem Blanckenbiel, en dus de neef van de kanunnik Pieter Blanckenbiel. Hij huwde op 17 januari 1640 te Munsterbilzen met Dina Lansmans, 20 jaar oud. Uit dit huwelijk werden, tussen 1640 en 1658, zeven kinderen geboren.¹³⁶

De nieuwe eigenaar wordt als volgt beschreven in de annalen van zijn kapittel in Maastricht :

« Fredericus, zoon van Thomas Gramaye en van Theodorina de Tritema, werd te Keulen geboren; hij volgde Balduinus de Bucq op in diens prebende bij St. Servaeskapittel; werd gekozen tot rijproost en 5 juli 1655 tot groot-zanger; hij stierf 14 juni 1669.»¹³⁷

1665 - Sixtus en Jan-Baptist Grammaye worden eigenaars van Hommelen.¹³⁸

Het Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht bewaard een « Akte van volmacht door J. B. Gramaye aan zijn broers Sixtus en Fredericus Gramaye, resp. deken en cantor van het kapittel, om in zijn naam te resigneren het beneficie dat hij in de kerk van Wijk bezit. Met akte van resigatie. 1660 mei 14 »¹³⁹

1670 circa - « Robert de Geloës - Uit verheffing hierna (1691) blijkt dat Robert de Geloës omstreeks het midden van de 17de eeuw eigenaar was van Hommelen.»¹⁴⁰

Robert de Geloës was geboren in 1656 en hij overleed in 1686. Zijn vader, was Jean de Geloës, heer van Mombeek, geboren in 1627 en overleden in 1684.¹⁴¹

20 januari 1680 - De dorpen van Gellik en Eigenbilzen samen worden een eerste keer verpand als heerlijkheden door de Bisschoppelijke Tafel, dit aan Ernest Willem de Heusch, *heer* van Landwijk en Zangerij (1643-1720).¹⁴²

¹³⁶ Correspondentie Maurice Martens, genealoog, 2016

¹³⁷ Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg à Maastricht, tome LXXI, troisième série, tome XVI, 1935

¹³⁸ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

¹³⁹ Regionaal Historisch Centrum Limburg, Maastricht, Kapittel Sint Servaes, 14.B002A, Correspondentie Maurice Martens.

¹⁴⁰ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n° 1, blz. 2923, Bilzen 1995

¹⁴¹ Geneanet, Jean Matthias de Geloës,

<http://gw.geneanet.org/fdh1?n=de+geloes&oc=&p=jean+matthias>

¹⁴² Heren en heerlijkheden in het rechtsgebied van de Buitenbank van Bilzen, Rombout Nijssen, http://www.romboutnijssen.be/website/nijssen-rombout/assets/files/PDF_bestanden/Buitenbank_Bilzen.pdf , blz. 12-18

Kort daarna, zonder bekende datum, deed Ernest Willem de Heusch Eigenbilzen en Gellik van de hand aan baron de Blisia.

Dan, in 1711, schoten schout Hendrik de Merode en schepen Arnold Godfried Cox van de Buitenbank de voldoende som voor aan de Rekenkamer van Bilzen om Eigenbilzen en Gellik uit de handen van de Blisia over te nemen.

Zij namen bezit in het zelfde jaar. Het is niet bekend hoe deze heerlijkheden dan weer terug in de handen kwamen van de familie de Heusch.

Wellicht heeft de overgang van de heerlijkheden Gellik en Eigenbilzen op de familie Heusch omstreeks 1723 plaats gevonden, na het overlijden van Hendrik de Merode op 2 oktober 1722. De familie de Heusch blijft dan in het bezit van deze heerlijkheden tot het einde van het oud regiem.¹⁴³

1683 - Volgens Dr. Jan Paquay wordt Renerus de Geloës in dit jaar eigenaar van Hommelen.¹⁴⁴

« 1691 - Renier de Geloës - Hij verheft Hommelen op 15 januari 1691 in opvolging van zijn broer Robert de Geloës. Renier de Geloës was heer van Herten en schepen van Vliermaal. »¹⁴⁵

Wapen van de Geloës.¹⁴⁶

1702 - In dit jaar verschijnt een kaart die ook de streek van Hommelen voorstelt. Deze kaart is getekend Naudin.

« La Famille Naudin » is de naam onder welke men vier Franse cartografen kent die hun atelier hadden in Versailles. Zij tekende heel wat kaarten die de verschillende slagvelden van het Franse leger illustreerde.

¹⁴³ Heren en heerlijkheden in het rechtsgebied van de Buitenbank van Bilzen, Rombout Nijssen, blz. 12-18; RL, Archief van de Rekenkamer, n^r 119 en n^r 119, folio 58r-59r; RH, Archief van de schepenbanken van Bilzen, n^r 76, folio 232r en n^r 862, schutblad.

¹⁴⁴ De Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

¹⁴⁵ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2923, Bilzen 1995

¹⁴⁶ de Geloës, <http://hasel.be/familie-de-geloës>

Men ziet op deze kaart Hommelen, gelegen aan de oostkant van de Krombeek en genoemd als Delocht Château. De naam Locht is deze van het gehucht. Kasteel Delocht dient dus als bijnaam van het kasteel van Hommelen. De naam Jonckholt schijnt heel niet gekend te zijn door de cartografen die aan deze versterking de naam Hommelen Fort geven of Versterking van Hommelen.

Kaart van de streek ten noordoosten van Bilzen, Naudin, 1702 (Detail)¹⁴⁷
(In privé bezit)

1708 - In het begin van de jaren 1700 geeft de cartograaf Eugene Henry Fricx een kaart uit die ook de streek van Bilzen en Eigenbilzen voorstelt. Deze kaart toetst zich sterk aan vorig beschreven kaart van Naudin en herhaalt de zelfde vergissingen aangaande de namen van Jonckholt en Hommelen. Deze kaart werd gedurende enkele decennia verschillende keren heruitgegeven, en soms ook bewerkt, maar zonder veel verandering aan te brengen.

Cartografen inspireerde zich van reeds verschenen werken, en de zelfde onklarheden werden herhaald. Het valt ook op te merken dat het kasteel Delocht, alias Hommelen, op beide genoemde kaarten niet wordt voorgesteld met een grondplan maar met een symbool.

¹⁴⁷ Les Naudin, https://fr.wikipedia.org/wiki/Les_Naudin

Carte Particuliere des environs de Maestricht, Partie de Liège, Fauquemont, et Pays d'Outre-Meuse, Eugène Henry Fricx, 1708 (Detail van Hommelen en omgeving)¹⁴⁸

1714 - De opeenvolgende eigenaars van Hommelen leefde niet altijd op dit hof. Volgens het soms wijde spectrum van hun bezigheden, of de meerdere eigendommen in hun bezit, kan men veronderstellen dat zij meestal afwezig waren terwijl de uitbating van de hoeve werdt toevertrouwd aan pachters.

Volgens de transcriptie van een gicht van de buitenbank van Bilzen was het de familie Broex die Hommelen pachtte in het begin van de 18de eeuw:

« 26 mei 1714 - Bartholomeus Broex pachter op Hommelen heeft opgedragen t b v Erenfesten Joes de Geloes bijder Rechten Licentiaat oud burgemeester en twaalfman¹⁴⁹ van Hasselt (door Leonard van Sichen) een rente van 20 gl. Jaarljx bb.¹⁵⁰ Voor de som van 400 gl.bb. eens de welke de opdrager met deze penningen gecocht heeft van E.H. pastoor Holtmans tot Munsterbilzen. »¹⁵¹

1719 - Jan de Geloes wordt bezitter van het goed Hommelen.¹⁵²

1728 - In dit jaar, op 2 december, sterft Jan-Mathijs de Geloes, heer van Herten, Mombeek en Hommelen. Hij was geboren in het jaar 1663.¹⁵³

¹⁴⁸ Old Maps Online, <http://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1116998>

¹⁴⁹ Een twaalfman, of twelfman, is een lid van een college dat uit twaalf personen bestaat, in het bijzonder met betrekking tot de armenzorg.

¹⁵⁰ gl.bb. : Brabantse gulden.

¹⁵¹ Gichten Buitenbank-Bilzen n°. 75 (1713-1718) blz. 33, Robrecht Penders.

¹⁵² Heerlijkheid Mopertingen, Dr. Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937

Tussen 1704 en 1710 was hij meermaals burgemeester van Hasselt. Hij werd burgemeester van Hasselt voor het eerst in 1704 en werd herbenoemd in 1705, 1707 en 1708, telkens samen met Arnold Caproens. Na het overlijden van zijn broers, had Jan-Mathijs het volledige familiefortuin van de Geloesen geërfd.¹⁵⁴

Jan-Mathijs (of Goês) de Geloes was twelfman, hij bezat ook Rapertingen en meerdere goederen daar. Hij trouwde op 26 juni 1706 met Barbara Geertruide van Hilst, dochter van Hasselt's burgemeester Joês van Hilst en van Maria Caproens, de enige dochter van advocaat Jaak Caproens, schepen van Hasselt en Vliermaal. Jan-Mathijs overleed kinderloos. Als laatste afstammeling uit een voornaam geslacht, liet hij zijn weduwe een rijke erfenis na. Van huize uit was Barbara-Gertrudis van Hilst,¹⁵⁵ gedoopt in Hasselt op 6 juli 1684, reeds niet slecht bedeed. Jan de Geloes had Barbara-Gertrudis van Hilst zijn heerlijkheid van Herten in volle eigendom geschonken. Van al zijn andere bezittingen, zoals de *heerlijkheden* Mombeek en Hommelen, of zijn ouderlijk huis, het Waerdenhof in Hasselt, kreeg Barbara-Gertrudis nu het vruchtgebruik.¹⁵⁶

Wapen van de familie van Hilst¹⁵⁷

In lazuur een ring van goud met een ingehoekt schildhoofd van goud.

1730 - Op 20 maart trad Barbara Gertrudis van Hilst in het huwelijk met Adriaan de Heusch. Zij was 45 jaar, of vijftien jaar ouder dan haar echtgenoot.¹⁵⁸

¹⁵³ Jan-Mathijs de Geloes, <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-van-strien/I2889.php>

¹⁵⁴ Familie (de) Geloes, <http://hasel.be/node/286720>

¹⁵⁵ Familie van Hilst, <http://hasel.be/node/287601>

¹⁵⁶ Familie de Heusch, <http://hasel.be/familie-de-heusch>

¹⁵⁷ Parenteel van de familie van Hilst, <http://members.casema.nl/gmwiel/Wiel%20Genealogie%20Publiek/Parenteel%20Lucas%20van%20Hilst/Hilst,%20Lucas%20van.htm>

¹⁵⁸ Familie de Heusch, <http://hasel.be/familie-de-heusch>

Wapen van de familie de Heusch¹⁵⁹

In goud een als een schuinbalk geplaatste pijl van keel (rood).

Hoewel het alleen gaat om vruchtgebruik op de naam van zijn vrouw zal Adriaan de Heusch voortaan ook de titel van « Heere van Hommelen » toevoegen aan zijn naam.

« Adriaan de Heusch werd geboren op 10 april 1699 in het voorvaderlijk kasteel van de Zangerij onder Eigenbilzen. Hij was de zoon van jonkheer Ernest-Willem de Heusch, heer van de Zangerij, van Gellik en van Eigenbilzen, en van diens vierde echtgenote, Christina-Margareta de Quoitbach. Hij behaalde een licentie in de rechten, maar trad in 1722 in dienst van de Spaanse koning als infanteriekapitein. Als jongere telg kreeg Adriaan na het overlijden van zijn vader in 1720, het kasteel van Landwijk onder Donk toebedeelt. » « Adriaan de Heusch genoot blijkbaar aanzien in Hasselt vermits hij er tot driemaal toe, in 1737, in 1743 en in 1746, burgemeester benoemd werd. Bovendien stelde de Luikse prins-bisschop hem op 8 april 1745 aan tot raadsheer. »¹⁶⁰

1739 - Een gicht van de binnenbank van Bilzen, met relatie tot Hommelen, zoals deze werd overgeschreven door een onzer beste oud-schrift lezers, Robrecht Penders, luidt als volgt:

« Genachten den 20 febr[uar]ij 1739

Den heer Dirven q[ualitate] q[u]a v[er]soeckt huijs *ende* aenhanck toegestaen hebbende jan broux met

assumptie van hend[rik] jonckholt *ende* Willem

Caubergh twee meester timmerluijden salvo

rapport *ende* door *voorzeide* gevisiteert te woorden

om de noodtsaeckelijckheden des voorscreven

te kunnen doen repareren. Lansmans, deur

werder relateert jan broux sp[eci]alijck tot hom-

melen *ende* wouter verjans hier toe bedaeght te hebben.»¹⁶¹

¹⁵⁹ De Heusch, https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Heusch

¹⁶⁰ Familie de Heusch, <http://hasel.be/familie-de-heusch>

¹⁶¹ Binnenbank van Bilzen, n^r. 898 (1739-1750), blz. 3, 20 februari 1739, Correspondentie Robrecht Penders, augustus 2016

Volgt dan een uitgebreide en beknopte beschrijving van alle nodige reparaties.

Om de tekst een beetje te ontginnen, zie hier een versie zonder pretenties van Maurice Martens in meer hedendaagse taal:

« De avond van 20 februari 1739

De Heer (Petrus) Dirven dient een verzoek in om het huis en bijgebouwen, toegewezen aan Jan Broux, ter plaatse te onderzoeken om te repareren onder begeleiding van Hendrik Jonckholt en Willem Caubergh twee meester timmerlieden.

De deurwaarder Lansmans verzoekt ambtelijk Jan Broux tot Hommelen te komen en Wauter Verjans is hiertoe gedagvaard. Timmerlieden hebben dit huis afkomende van Jan Broux beschreven als navolgend... »

Uit de beschrijving der schade blijkt dat het bedoelde huis buur was van dat van Lemme van Nut. Deze Lambert van Nut, getrouwd met Joanna Thijs, en Jan Broex, ackerman, getrouwd met Catharina Martens, woonde beide in de Nutstraat in het centrum van Bilzen nu Genutstraat. Beide families hadden vier minderjarige kinderen, geboren in Bilzen. Wolter of Walterus Verjans, gehuwd met Christina Scherpenberg, woonde in de Klokkestraat in Bilzen-Centrum.^{162 en 163} Het is denkelijk dat de pacht van Hommelen nog in de handen was van Bartholomeus Broux, de vader van Jan Broux of Broex.

Een deurwaarder, kan een gerechtsambtenaar zijn die mensen oproept voor de rechtbank te verschijnen, en die gerechtelijke vonnissen ten uitvoer brengt. Een dagvaarding is een officiële, schriftelijke oproep om voor een gerecht te verschijnen. Zonder de grond van dit geschil precies te kennen gaat het hier om een geval waarvan de regeling viel onder de jurisdictie van de binnenbank van Bilzen. Het laathof van Hommelen, afhankelijk van de buitenbank van Bilzen, werd denkelijk als zodanig en in tweede instantie in dit geval betrokken: « ... de Buitenbank van Bilzen (was) één van de drie Loonse oppergerechten waar schepenen van plaatselijke schepenbanken recharge of advies vroegen wanneer zij strafzaken behandelde, en waar partijen in beroep konden gaan tegen vonnissen van plaatselijke schepenbanken in burgerlijke zaken.»¹⁶⁴

1747 - Enkele jaren later is er kwestie van grote schade aan Hommelen zelf, dit ter gelegenheid van de slag bij Lafelt (Riemst), ook genoemd de slag om Maastricht, gevochten op 2 juli 1747. Deze was een van de meerdere bloedbaden van de Oostenrijkse Successieoorlog. In deze vechtpartijen werden onder andere de Zuidelijke Nederlanden betwist door twee partijen van

¹⁶² Kerkelijk Archief Bilzen n^r 10, Lijst der parochianen van Bilzen, 1735

¹⁶³ Correspondentie Maurice Martens, 2016

¹⁶⁴ Heren en heerlijkheden in het rechtsgebied van de Buitenbank van Bilzen, door Rombout Nijssen, http://www.romboutnijssen.be/website/nijssen-rombout/assets/files/PDF_bestanden/Buitenbank_Bilzen.pdf , blz. 1

meerdere staten. De Fransen hoopten via het bruggenhoofd Maastricht greep te krijgen op de Zuidelijke Nederlanden, ongeveer het België van vandaag. Het lukte hun wel en zo konden zij hun eisen opleggen in de daaropvolgende Vrede van Aken, toch zij trokken zich terug uit de overwonnen Oostenrijkse Nederlanden.¹⁶⁵

Zij lieten wel veel vernieling achter. Het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Riemst liet een notariale beschrijving verschijnen over de gevolgen van de slag bij Lafelt in Eigenbilzen en op Hommelen^{166 en 167}:

« De gehele streek ten westen van Maastricht deelde trouwens in de klappen. Was het niet door het geweld van de veldslag, dan was het door ziekte of plundering. Op 12 september 1747 waren Willem Cauberg, gerechtsbode van Hoelbeek, en Marcus Jeurissen geroepen ten huize van Catharina Paulissen, de weduwe van Lambert Broux. Zij woonde langs de Crombeek onder het gebied van Eigenbilzen en wenste haar testament op te maken, zo niet schriftelijk, dan ten minste mondeling. Ter plaatse stelden zij vast dat de plaats “ door dangereuse Hitte koortsen als den rooden loop tenemael geïnfecteerd ” was en dat bijgevolg “ geen acces en can geschieden als met de Allergrootste vreesse ”. »

« Dezelfde personen gaven in juli 1747 getuigenis “ hoe dat het Casteel van Hommelen gestaen neffens de Crombeek onder de jurisdictie van Eygenbilsen voor de Batalie van Laeffelt geschiedt anno 1747 altijd in goeden staade ende wel onderhouden gesien hebben. Ter contrarie dat naer de selve voorgevallen, sij gesien hebben de franse trouppen continueerelijck ende dagelijcken het voors. Casteel van Hommelen hebben koomen beschadigen, de soldaten het loot met sacken hebben sien op hunne schouders transporteren, verders dat sij gesien hebben de voors. soldaten alle planckens, leedens ende deuren van 't voors. Casteels, wat sij hebben connen becoomen , wegh dragen, soo dat het voors. Casteel naer de geseijde Batalie gans geruineert ende in slechten staet bevonden woort ”. »¹⁶⁸

Op 19 oktober 1748 overleed Catharina Martens vrouw van Joannis Broux « in Hommelen ».¹⁶⁹

In een volksregister van 1735 stond deze familie vermeld als Jean Broex en Cathrine Martens, ackerman, met de kinderen, geboren in Bilzen; Ludovicus 13 jaar, Catharina 10 jaar, Bartholomeus 8 jaar en Maria Elisabeth 3 jaar.¹⁷⁰

¹⁶⁵ De slag bij Lafelt, https://nl.wikipedia.org/wiki/Slag_bij_Lafelt

¹⁶⁶ Heemkundeblad GOGRI, Riemst, Extranummer, jaargang 4, juni 2007 blz. 5, Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Riemst, <https://gogri.weebly.com/>

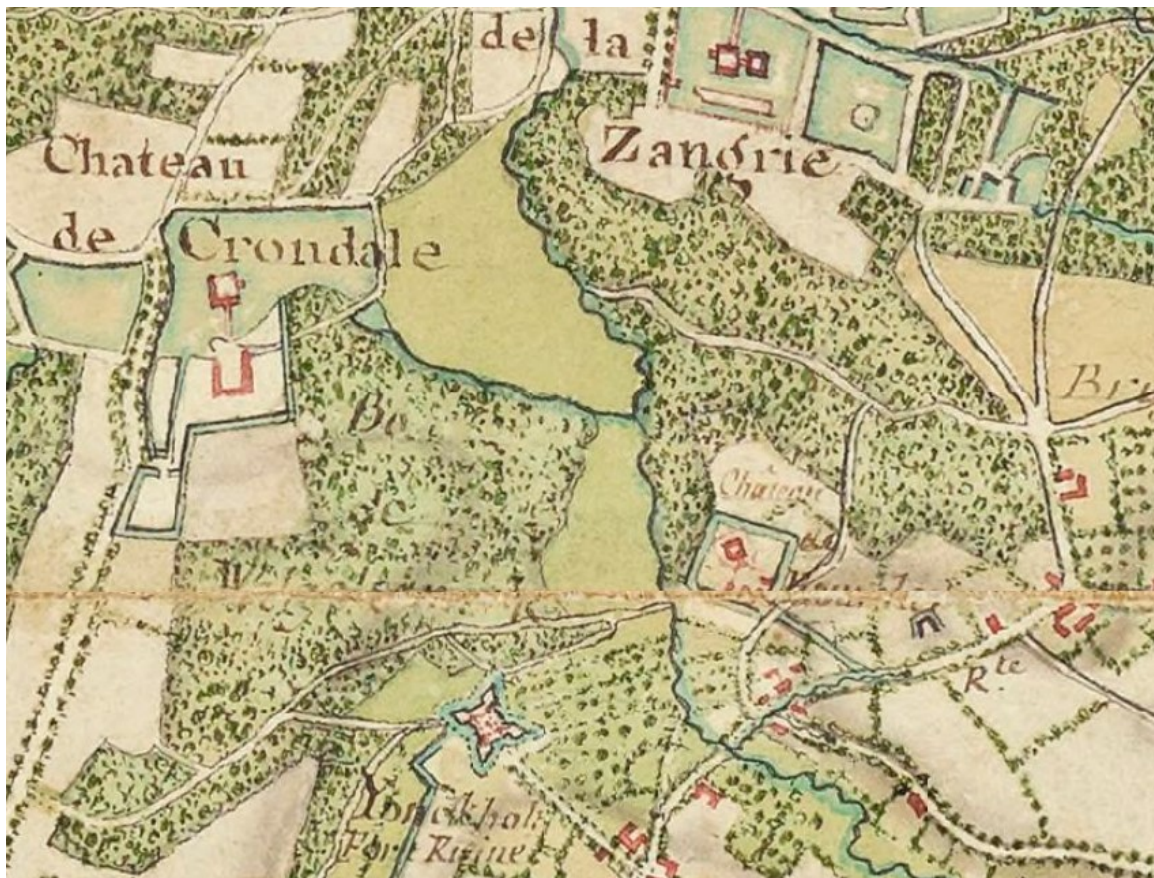
¹⁶⁷ Bijdrage van Maurice Martens.

¹⁶⁸ Minuten van notaris S. Wihofs met datum 13 september 1747, Rijksarchief Hasselt.

¹⁶⁹ Stambomen van Eigenbilzen, Ir. M. Goossens, ereburgemeester Eigenbilzen, Burgerlijke Stand en kerkregisters van Eigenbilzen.

« Jan Brouckx » werd koning van de schutterij O. L. V. Presentatie van Eigenbilzen in 1780.¹⁷¹

De familie Broux pachtte Hommelen gedurende een redelijke lange termijn. Het kasteel van Hommelen was ook de werkplaats van een zeker aantal knechten en meiden die denkelijk in de buurt woonde of op Hommelen zelf.

Carte topographique des environs de Maestricht et de Bilsen : avec une partie de ceux de Tongres et Fauquemont ... Observations Géométriques de Mr de Cassini de Thury, 1748 (Detail - Bron en bewerking ; Jeu Wijnen)¹⁷²

¹⁷⁰ Catalogus Incolarum oppidi Blisiensis opgesteld door Dni Lousbergs, cantoribus et ludimagistri, n° 383, 1735

¹⁷¹ Schutterij O. L. V. Presentatie 1755-2005, Eigenbilzen, Ferdy Jans, <http://www.eigenbilzen.nu/OLVPR.pdf>

¹⁷² Carte topographique des environs de Maestricht et de Bilsen..., <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52507004j/f1.item.r>

1748 - In de waak van de slag bij Lafelt, of de slag om Maastricht, van 1747 werd een kaart van de streek vervaardigd welke ook een precies beeld geeft van het uitzicht van Hommelen in de 18de eeuw.

Twee grachten met ophaalbruggen omringen het kasteel, in vierkantvorm, van Hommelen (Château de Hommelen). Men ontwaart ook enkele gebouwen tussen de twee grachten. De ruïne van het « Fort Yonckholt » schijnt nog steeds omringt van volle watergrachten.

Deze kaart berust op de opmetingen van de bekende Franse cartograaf César-François de Cassini de Thury.¹⁷³

De Cassini kaart is rijk aan menig detail over het vroegere landschap van de streek, alsook aangaande deze vroegere slag en is raadpleegbaar in haar geheel op internet.

1748 - Men vindt op volgende bladzijde een grondplan van Hommelen zoals geschetst op een andere Franse kaart, deze door Jean Villaret, hoofdingenieur, en daterend van het zelfde jaar als vorige.

De zogenaamde Villaret kaart werd volgens specialisten gemaakt door de zelfde groep ingenieurs en landmeters die de vorige Cassini kaart verwezenlijkte; beide kaarten tonen gelijkenissen, maar ook vele verschillen. Zij zijn juister en preciezer dan de Oostenrijkse Ferrariskaart die een kwarteeuw later werd vervaardigd.

De originele Villaretkaart, of de kaart van de Franse ingenieurs-geografen 1745-1748, wordt bewaard in het Institut National de l'Information Géographique et Forestière, te St-Mandé in Frankrijk. Een kopie is raadpleegbaar in de Provinciale Bibliotheek Limburg te Hasselt.

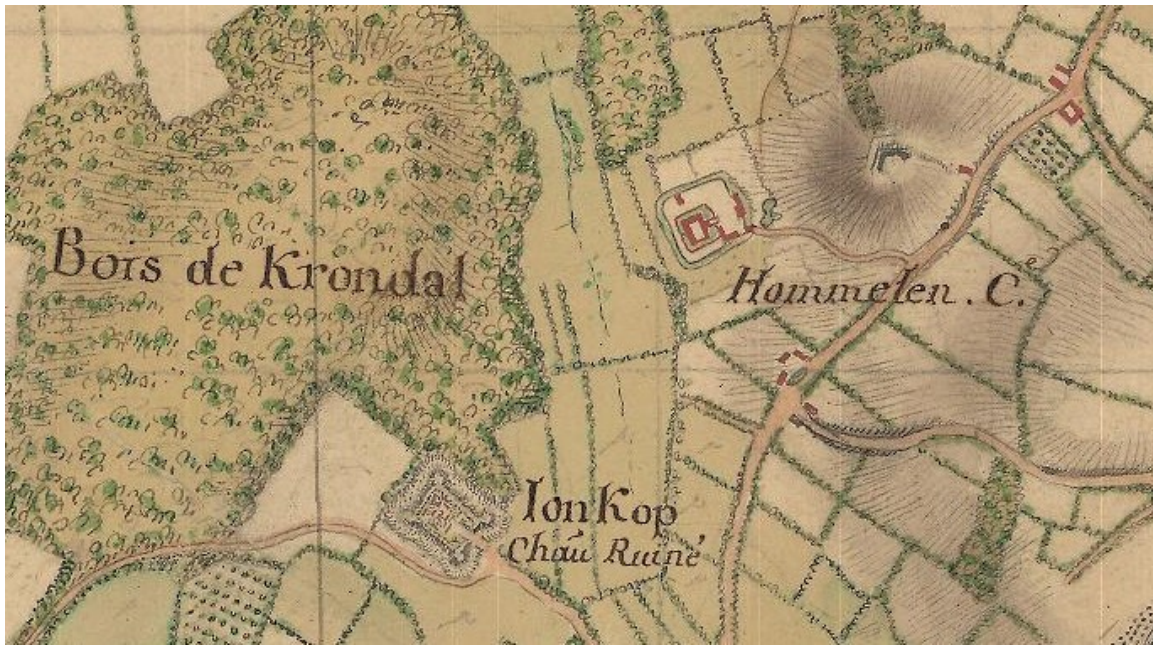
Een beknopte studie en beschrijving van de Villaret kaart van de hand van de heer Carl Vandenghoer verscheen in het tijdschrift Bladwijzer in december 2015.¹⁷⁴

¹⁷³ Mr de Cassini de Thury,

https://fr.wikipedia.org/wiki/C%C3%A9sar-Fran%C3%A7ois_Cassini

¹⁷⁴ Bladwijzer, wegwijs met Heemkunde Vlaanderen, december 2015

http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer_december_2015_volledig_klein.pdf

Carte topographique de la partie de la Belgique comprise entre Gand et Tournay, Maestricht et Liège, Jean Villaret (1703-1784), 1748
(Detail - Met dank aan Jeu Wijnen)

Op deze kaart wordt Hommelen C. (château) met veel klaarheid voorgesteld. Er zijn twee grachten en een vijver aan de oostkant. De oostwest toegangsweg die het hof verbond met de Huytemerstraat bleef bestaan tot in 1953. Bois de Kronnal staat er voor Bos van Groenendaal en Jonkop Château Ruiné voor Jonckholt, vervallen kasteel. Op de Hommelenberg ziet men, in het zwart, een schans, de meest westelijke van een lijn verdedigingswerken die gebouwd werden voor de slag bij Lafelt (Riemst) die werd uitgevochten op 2 juli 1747. Deze schans ziet men ook op de Cassini kaart.

1748 - Nog een andere kaart van dit zelfde jaar, uitgegeven door de heer Dheulland, verrijkt ook op zijn manier onze kennis van de streek. Toch, stelt men de zelfde vergissingen vast die al werden beschreven bij de kaarten van Naudin en van Eugène Henry Fricx aangaande de benamingen van Hommelen, en van Jonckholt. Hommelen wordt getekend in zijn juiste ligging, in het gehucht (Ham voor hameau) van de Locht, maar wordt genoemd met de bijnaam Château de Locht. De naam van de ruïne van Jonckholt schijnt noch steeds onbekend en wordt met de bijnaam Oude Versterking van Hommelen (Vieux Fort d'Hommelen) genoemd.

Denkelijk zijn deze vergissingen te wijten aan het feit dat vreemde landmeters de landstaal weinig machtig waren en toch als enige bron voor benamingen zich moesten tevreden stellen met wat zij verstonden uit de antwoorden van de door hen ondervraagde mensen uit de buurt.

De heer Guillaume Dhuelland (ca 1700 - ca 1770), was een beroemde Franse graveur van architectenplannen en landkaarten.

Carte Topographique des environs de la Ville de Maestricht (Détail)/Levée géométriquement et mise au jour par le Sr. Dheulland, géographe, 1748 (In privé bezit)

1750 - Een gicht van 9 april van de schepenbank van Lummen geeft uitgebreide uitleg aangaande de verkoop van een winning en annex goederen, bossen, weiden en landen gelegen voor een deel onder Berbrouck en voor een deel onder Schuelen aan de edele welgeboren heer Adrianus de Heusch, raadsheer van “sijne doorluchtigste eminentie van Luijck, heere van Herten, Lantwijk, Hommelen etc.”, die koopt voor de som van 1130 gulden.^{175 en 176}

1752 - Op 27 november sterft in Hasselt Barbara Gertrude van Hilst. Na het overlijden van zijn echtgenote, moet Adriaan Willen de Heusch noodgedwongen afstand doen van de goederen waarvan zijn echtgenote slechts het vruchtgebruik bezat.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Schepenbank Lummen, 1731 - 1759, n° 90 bis, 09 april 1750, blz. 587, <http://users.telenet.be/ria.lemmens/archief/Koersel%20Schulen%20SB%20Lummen%2090BIS.htm>

¹⁷⁶ Zangerhei door de eeuwen heen, Ferdy Jans, <http://www.eigenbilzen.nu/Zangerij%20door%20de%20eeuwen%20heen.pdf>

¹⁷⁷ Familie de Heusch, <http://hasel.be/familie-de-heusch>

Adriaan de Heusch overleed in Hasselt op 6 augustus 1774.¹⁷⁸

1753 - Dankzij de rijke erfenis van Jan-Mathijs de Geloës, werd de familie Cox eigenaar van de « heerlijkheden » van Rapertingen en Hommelen, alsook van het « Waerdenhof » in de Maastrichterstraat te Hasselt.¹⁷⁹

De deling van de eigendommen staat geboekt in het gichtregister van het jaar 1753. Door trekking van een staak voorstellend de helft van de totale waarde, i.e. 43 900 gulden, werden zes afstammelingen Cox bedeed met het kasteel Hommelen en andere eigendommen.¹⁸⁰

« In de verdeling van de erfenis van Joês de Geloës van Waerdenhof wordt het leengoed van » Hommelen te « Eigenbilzen betiteld als kasteel en pachthoeve.»¹⁸¹

De familie Cox was een van de voornaamste patriciër families van Hasselt, Vanaf de 17de eeuw bekleedden leden van de familie Cox de voornaamste functies in het stadsbestuur, zoals bouwmeester en burgemeester. Zij zetelden in de Schepenbanken van Hasselt, Alken, Kuringen en Lummen, enz. Een familie lid, Godfried-Willem, was in 1721 griffier van het hof van het graafschap Loon. Talrijke familieleden komen voor in de kerkelijke hiërarchie.^{182 en 183}

« Het fortuin van de familie Cox werd in de 16de eeuw uitgebouwd op hun munteractiviteiten. Hun onroerende goederen waren uitgebreid. Zij bezaten verschillende kleine laathoven.»

« Als hoofdfiguur in haar wapen had de familie Cox gekozen voor een haan, een bedekte zinspeling in het Frans op hun naam. »¹⁸⁴ In het Vlaams staat dit voor Haenen, de naam van de meesters van Zangerij in de 15de eeuw. Welke waren de banden tussen deze families?

¹⁷⁸ Genealogie Online, <https://www.genealogieonline.nl/fr/stamboom-smits-van-oyen/l1636.php>

¹⁷⁹ Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

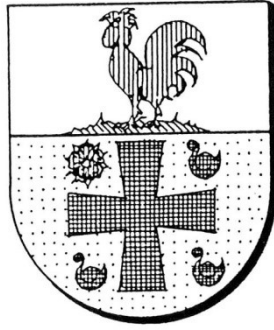
¹⁸⁰ Hasselt intra muros, Jan-Juliaan Melchior, 1989, blz. 119

¹⁸¹ Familie Cox - uit: Hasselt intra muros (1989), <http://hasel.be/familie-cox-uit-hasselt-intra-muros-1989>

¹⁸² Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

¹⁸³ Familie Cox - uit: Limburgse families en hun wapen, <http://hasel.be/familie-cox-uit-limburgse-families-en-hun-wapen-1973>

¹⁸⁴ Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

Familiewapen Cox¹⁸⁵

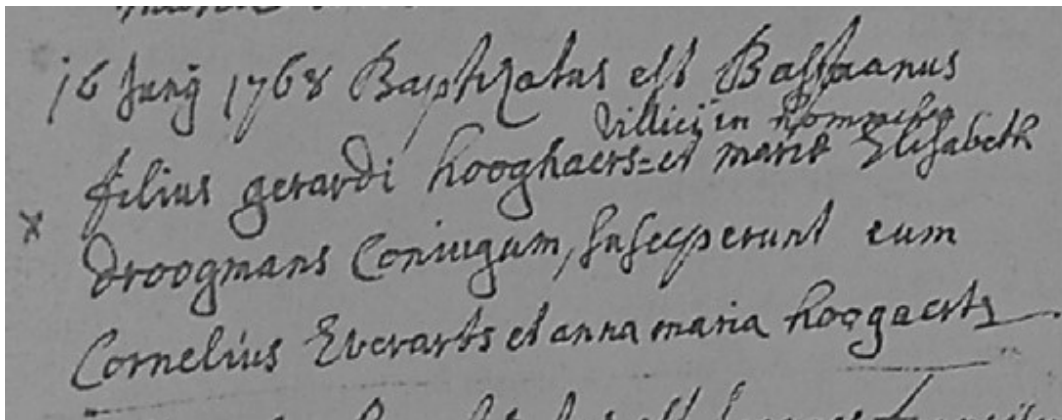
Familiewapen Haenen¹⁸⁶

In 1766 op 15 januari wordt Gerard Hoegaerts gedoopt, oudste zoon van Gerard Hoegaerts, « villici » in Hommelen.¹⁸⁷

Villici betekent rentmeester, maar het woord kan ook pachter en zelfs landbouwer betekenen.

Twee jaar later, op 16 juni 1768, word zijn broer Sebastiaan gedoopt. De akte draagt weer de benoeming; zoon van Gerard, villici (rentmeester of pachter) in Hommelen.¹⁸⁸

Daar het geweten is dat de eigenaars Cox van Hommelen eerder in Hasselt en Luik verbleven, mag men veronderstellen dat de familie Hoegaerts zelf op Hommelen woonde. Misschien ook, woonde de familie in de omgeving, maar op land behorende tot Hommelen. Bijvoorbeeld, op de Ferraris kaart van 1777, staat een huis op de plaats waar Sebastiaan een halve eeuw later zijn eigen hoeve zal bouwen.

Doopakte van Bastiaanus Hoegaerts, 1768¹⁸⁹

¹⁸⁵ Familie Cox - uit: Limburgse families en hun wapen,

<http://hasel.be/familie-cox-uit-limburgse-families-en-hun-wapen-1973>

¹⁸⁶ Familie Haenen, [Haenen_Familiewapen_HBVL-016-19730421.jpg](http://hasel.be/familie-haenen-uit-limburgse-families-en-hun-wapen-1973)

¹⁸⁷ Descendants of Joannes Gerardus Hooghaerts, Maurice Martens, 2016

¹⁸⁸ Ibid

1771 - Volgens Mapire, de internet site die als doel heeft de oude historische landkaarten van het Habsburgs keizerrijk digitaal te publiceren, werd het finale werk van cartograaf Ferraris voorafgegaan door een eerste militaire verkenning (survey). De eerste beknopte kaart van de Nederlanden werd verwezenlijkt in de jaren 1764-1771. Deze kaart, dus eng verwant met het werk van Ferraris, is zichtbaar in haar geheel op de website van Mapire.¹⁹⁰ Hier volgt, links op de kaart, het grondplan van Hommelen, alias Klein Zangerij. De internetkaart biedt de mogelijkheid de omgeving te verkennen.

Eerste militaire cartografie van de « Nederlande », 1764-1771 (Detail)

In 1777 voltooit Graaf Joseph de Ferraris, op last van keizerin Maria-Theresia en keizer Jozef II, en met de hulp van officieren in vorming, een militaire kaart van toenmalig België. (Zie volgende bladzijde)

Op deze kaart kan men lezen; Cha de Groonendal (Château of Kasteel van Groonendal). Meer naar rechts; Cha Groot Zangary (Château of Kasteel Groot Zangery). Recht ten zuiden van dit kasteel ligt Hommelen, hier getekend als een waterburcht. Als verklaring leest men; Cha^{au} Kleyn Zangary (Château of Kasteel Kleyn Zangery). Het is klaar dat beide Groot Zangerij en Kleyn Zangery bijnamen zijn en niet de in voege zijnde plaatsnamen die voorkomen in officiële akten.

De omringing van Hommelen bestaat uit grachten en bevat meerdere stenen gebouwen die eerder geschetst dan getekend werden. De hoeve Klein Hommelen werd pas een veertigtal jaren later gebouwd. Verder naar links op

¹⁸⁹ Maurice Martens, 2016

¹⁹⁰ Mapire, First Military Survey of the Netherlands,
<http://mapire.eu/en/map/firstsurvey/?bbox=613302.0510746473%2C6598899.420830355%2C623085.9906951499%2C6604393.332238353>

deze kaart kan men lezen; Cha et Cs Op Hommelen (Château et Cens of Kasteel en cijns Op Hommelen).¹⁹¹

Hommelen en omgeving, Ferraris Kaart, 1777 (Detail)^{192 en 193}

Nogmaals bedoelt men het kasteel Jonckholt. De uitdrukking Op Hommelen is een bijnaam en verwijst naar de wijde landerijen in de omgeving van de hoeve Hommelen. Op de kaart ziet men Hommelen, gelijk het moet, aan de rechtse kant van de Krombeek en Jonckholt aan de linkse. Deze beek zou dan in de richting van Zangerei moeten vlieten.

1777 - Overlijden van « Godfried-Willem-Geroen Cox, heere van Hommelen, » hij « was in de tweede helft van de 18de eeuw schepen van het Oppergericht van het graafschap Loon. Hij was getrouwd met Aldegonde Wilsens. Zijn dochter Maria trouwde op 1 juli 1771 met Sebastiaan de Luesemans, de eigenaar van het landgoed Hollant.»¹⁹⁴

¹⁹¹ Hoeve Hommelen, De Inventaris van het bouwkundig Erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/637>

¹⁹² Koninklijke Bibliotheek van België, Ferrariskaart online, http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html

¹⁹³ Geopunt <http://www.geopunt.be/>, Historische kaarten

¹⁹⁴ Familie Cox - uit: Hasselt intra muros (1989), <http://hasel.be/familie-cox-uit-hasselt-intra-muros-1989>

Zijn zoon Frederik-Godfried-Gaspar de Cox, gedoopt te Hasselt op 22 februari 1753 volgt hem op als heer van Hommelen.¹⁹⁵

1785 - « In gichtboek 278, waarin het huwelijkscontract tussen Frederik-Godfried-Gaspar de Cox en Maria-Catharina-Isabella-Margareta de Libotton staat, wordt Hommelen omschreven als een kasteel met 40 bonders grond en het cijnshof Clutshof. »¹⁹⁶

Ook het Clutshof was in 1792 in het bezit van F. Cox van Hommelen.¹⁹⁷

1790 - Op 9 augustus van dit jaar vond op de Hesselsberg, ten zuidwesten van Zutendaal in de onmiddellijke omgeving van Hommelen, een veldslag plaats tussen de Luikse revolutionairen en de troepen van de Keurvorst van de Pfaltz, die de prins-bisschop van Luik steunden.¹⁹⁸

De slag van « Suetendael » werd gewonnen door de Luikse patriotten.

De cartograaf B. C. Scupat tekende op de zelfde dag een kaart van dit gevecht. Om de omgeving te schetsen gebruikte hij kaarten die al bijna een eeuw oud waren. (Zie jaren 1702 en 1708.)

Plan de la Bataille de Suetendael - Plan van de slag van Suetendael door B. C. Scupat, 9 augustus 1790, (Detail)¹⁹⁹

¹⁹⁵ Doopregister van Hasselt.

¹⁹⁶ Familie Cox - uit: Hasselt intra muros (1989), <http://hasel.be/familie-cox-uit-hasselt-intra-muros-1989>

¹⁹⁷ Eigenbilzen, http://www.eigenbilzen.nu/De_Naam.html

¹⁹⁸ Zutendaal: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Zutendaal#Geschiedenis>

¹⁹⁹ Archief van Jeu Wijnen.

De versterking van Jonckholt staat vernoemt als Hommelen F(ort) en het kasteel van Hommelen, alsook de kastelen van « Sangerij » en « Croonendael » worden voorgesteld met het symbooltje van een toren. Hommelen word genoemd met de bijnaam Delocht, dus de naam van het gehucht.

1792 - « Op 17 oktober 1792 werd een verheffing gedaan door Frederic Godefroid de Cox de Hommelen, van de Heerlijkheid van Hommelen, in de leenzaal van Kuringen.»^{200 en 201}

1794 - 1815 - « Tijdens het Franse Bewind stonden advocaat Frederik-Godfried-Gaspar (de Cox van Hommelen) en zijn neef, de maire Godfried-Renier (de Cox, maire van Hasselt van 1800 tot 1817), bij de belastingen aangetekend als de derde en de vijfde hoogst aangeslagen persoon in Hasselt. Voornamelijk de maire Cox had veel kerkelijke domeingoederen opgekocht, o.a. Henegauw en Kortenbos. »²⁰²

1795 - Het leenstelsel, met zijn heerlijkheden en instellingen werden in de Zuidelijke Nederlanden opgeheven op 1 oktober 1795, het eerste jaar na de Franse inval, wanneer de overwonnen gebieden officieel werden ingelijfd bij Frankrijk. Hommelen blijft bestaan als gewone, toch versterkte hoeve.

Na het Franse tijdperk werd de adelstand hersteld maar met verlies van bijna alle heerlijke rechten. Bijna alleen het jachtrecht en het visrecht bleven bestaan als zakelijke rechten. De meeste bestuurlijke functies gingen over op de gemeente en werden geregeld met de nieuwe gemeentewet. De rechterlijke macht werd voortaan door de landelijke overheid geregeld.²⁰³

1796 - Uit de registers van een Franse volkstelling in de Neder-Maas blijkt dat Bastiaen Hoogaers, ackerman van 28 jaar, de enige bewoner was op Hommelen.²⁰⁴ Hij trouwde met Maria Elisabeth Vanheusden op 4 juli 1798 in Bilzen.²⁰⁵

1797 - Op het einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw werd het geheel van de bezittingen van de familie Heusch, de heren van Zangerhij, verkocht. De eerste verkoop neemt plaats in 1797.

²⁰⁰ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2923, Bilzen 1995

²⁰¹ Het Belang van Limburg, 600 Jaar Hommelen te Eigenbilzen, 10 juli 1979

²⁰² Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

²⁰³ Heerlijkheid, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Heerlijkheid_\(bestuursvorm\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Heerlijkheid_(bestuursvorm))

²⁰⁴ Frans Archief : Regionaal Historisch Centrum Limburg), Eigenbilzen, 1796, <http://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&mizig=210&miadt=38&miaet=1&micode=03.01&minr=10803009&miview=inv2&milang=nl>

Briefwisseling Jeu Wijnen

²⁰⁵ Maurice Martens

De affiche van deze verkoop bevindt zich in het rijksarchief te Maastricht. In een lange lijst van naamloze beemden gelegen onder Hoelbeek, leest men ook: « Vier boenders Beempd, genaamd Vierboender, in het Dieprood, geschat op F. 200 L.» « Vier en twintig groot roeden Beempd, mede in 't Dieprood gelegen, geschat op F. 60 L.» « Agtien groot roeden Beempd, genaamd de Kromme-Beempd, geschat op F. 35 L. »²⁰⁶

Het Dieprood is een uitgestrekte beemd, gelegen tussen het vroegere kasteel Zangerij en de hoeve Hommelen. Zij wordt in heel haar lengte, van zuid tot noord, doorkruist door de Meersbeek en aan de oost kant begrensd door de Krombeek. In de jaren 1950, tot de verkaveling van 1957, was het Dieprood deel van de hoeve Hommelen. Mogelijk betekent de naam van deze weide «diepe roeden» of « laag gelegen roeden land », dit op de zelfde manier als de Vierboender.

1797 - Landkaarten, in vroegere jaren, werden vaak opgetekend zonder dat de graveur ter plaatsen ging en dikwijls zonder de kaart te dateren. Latere kaarten zijn niet altijd klaarder of preciezer dan oudere.

Hommelen ligt eigenlijk recht ten zuiden van het vroegere kasteel van Zangerij. De bijnaam Kleyn Zangery wordt hier weer gebruikt voor Hommelen (Kasteel De Locht). Jonckholt word nu Op Hommelen genoemd.

Carte Chorographique de la Belgique en soixante neuf feuilles de Ferraris, 1797 (Detail)

²⁰⁶ Zangerhei door de eeuwen heen, Ferdy Jans, blz. 12 tot 14
<http://www.eigenbilzen.nu/Zangerij%20door%20de%20eeuwen%20heen.pdf>

8 november 1808 - De familie Hoegaerts woont nog steeds op Hommelen. «Demeurant à Hommelen », zo getuigt bijvoorbeeld het geboorte akte van Marie Hoegaerts, zesde van de negen kinderen van Sebastiaan Hoegaerts en Marie Vanheusden, opgesteld gegeven de tijden, in het Frans en door de burgemeester.²⁰⁷

In 1811 werd het kasteel van Zangerij, aangekondigd voor verkoop. De te koop gestelde goederen bereikte meer dan 490 roeden of 427 hectaren. De voorname opkoper was Gerard Colpin (1772-1836).²⁰⁸ Zijn echtgenote Marie-Emerance Roemers werd geboren in 1778 te Meersen bij Maastricht.

Deze familie breekt dan het oude waterkasteel volledig af en bouwt een nieuw alleenstaand kasteel in periodestijl met uitzonderlijk neerhof en stallingen.²⁰⁹

1816 - « Het bezit van de heerlijkheden Hommelen en Rapertingen wekte adellijke pretenties op bij de familie Cox, die haar naam regelmatig liet voorafgaan met de particule « de » zoals toen gebruikelijk was voor patriciërsfamilies in de hoofdstad van het prinsbisdom (Luik). Een adelsgunst was voorbehouden voor Frederik-Godfried-Gaspar Cox (Hasselt, 19 februari 1753- Runkst, 2 januari 1823), de laatste (Cox), heer van Hommelen, getrouwd met Maria-Catharina-Isabella Margareta de Libotton. Onder de naam « de Cox de Hommelen » werd hij door koning Willem I opgenomen in de Nederlandse adel en werd hij benoemd tot lid van de Ridderschap van de provincie Limburg op 20 november 1816.»²¹⁰ Hij was lid van de Provinciale Staten van Limburg van 18de maart 1816 tot 1ste juli 1819.²¹¹ De opname van beide Cox'en, die van Hommelen en de maire van Rapertingen, werd aanbevolen bij de koning door generaal van der Maesen. Het lot had echter geen lang voortbestaan weggelegd voor de adellijke tak: Niklaas-Arnold-Frederik de Cox de Hommelen, de enige zoon van Frederik-Godfried-Gaspar, geboren in 1786, en getrouwd in 1829 in Hasselt met Maria Wilhelmina Palmers (1801-1886) overleed kinderloos te Hasselt op 3 februari 1837.^{212 en 213}

In de jaren 1820 en 1828 werd door Sebastiaan Hougaerts, in twee stadia, als buur van Hommelen de hoeve Klein Hommelen gebouwd.

²⁰⁷ Descendants of Joannes Gerardus Hooghaerts, Maurice Martens, 2016, Burgerlijke stand van Eigenbilzen.

²⁰⁸ Zangerhei door de eeuwen heen, Ferdy Jans, <http://www.eigenbilzen.nu/Zangerij%20door%20de%20eeuwen%20heen.pdf>

²⁰⁹ Ibid

²¹⁰ Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

²¹¹ Biografisch portaal van Nederland, <http://www.biografischportaal.nl/persoon/22315548>

²¹² Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

²¹³ Frederik de Cox van Hommelen, https://nl.wikipedia.org/wiki/Frederik_de_Cox_van_Hommelen#Voetnota

Klein Hommelen, 1984

Na meer dan vijftig jaar dienst als de beheerders van Hommelen, verkrijgt de familie Hoegaerts, bedenkelijk door aankoop van land van Hommelen, een eigen vierkantshoeve.

De naam Klein Hommelen ligt voorhanden.

Sebastiaan Hougaerts bouwde ook een graanrosmolen, dit is een graanmolen aangedreven door een paard. Hij was ook een tijdje schepen van Eigenbilzen.

Op het interpretatie paneel dat werd aangebracht op de gevel van de hoeve door de gemeente Bilzen wordt Sebastiaan betiteld als de eerste vrije boer van de Locht. Dit verklaart in zekere mate de vroegere eigenaarsverbinding tussen Klein Hommelen en Hommelen.

De rosmolen werd reeds in 1847 gesloopt.

In de jaren 1950 was deze hoeve witgekalkt (de Witte Winning) en vormde zij nog een gesloten geheel, zoals ook op de foto van 1984.^{214 en 215}

1840-1843 - Via de gedigitaliseerde archieven van het Rijksarchief in België heeft men toegang tot de inventaris van de « primitieve kadasterplannen van de gemeente Eygenbilsen ».²¹⁶ Het is niet klaar of deze kaarten dan vroeger of later werden opgesteld dan de kaarten van de Buurtwegen atlassen, waarvan het project begon in 1841, maar de familietrek is duidelijk.

Naar het westen georiënteerd kadasterplan van Hommelen, gemeente « Eygenbilsen», 1840-1843, (detail)

Vorig grondplan van Hommelen in 1840-1943 komt goed overeen met een tekening die waarschijnlijk stamt uit de zelfde periode of zelfs iets eerder. Het kadasterplan komt ook overeen met wat er vandaag nog overblijft op de site of met wat er niet zo lang geleden nog te zien was.

Een brede gracht gevoed met het water van de Krombeek omringde de hoeve. Op het zo gevormde eiland was het herenhuis omringd met een tweede gracht.

²¹⁴ Klein Hommelen, <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/636>

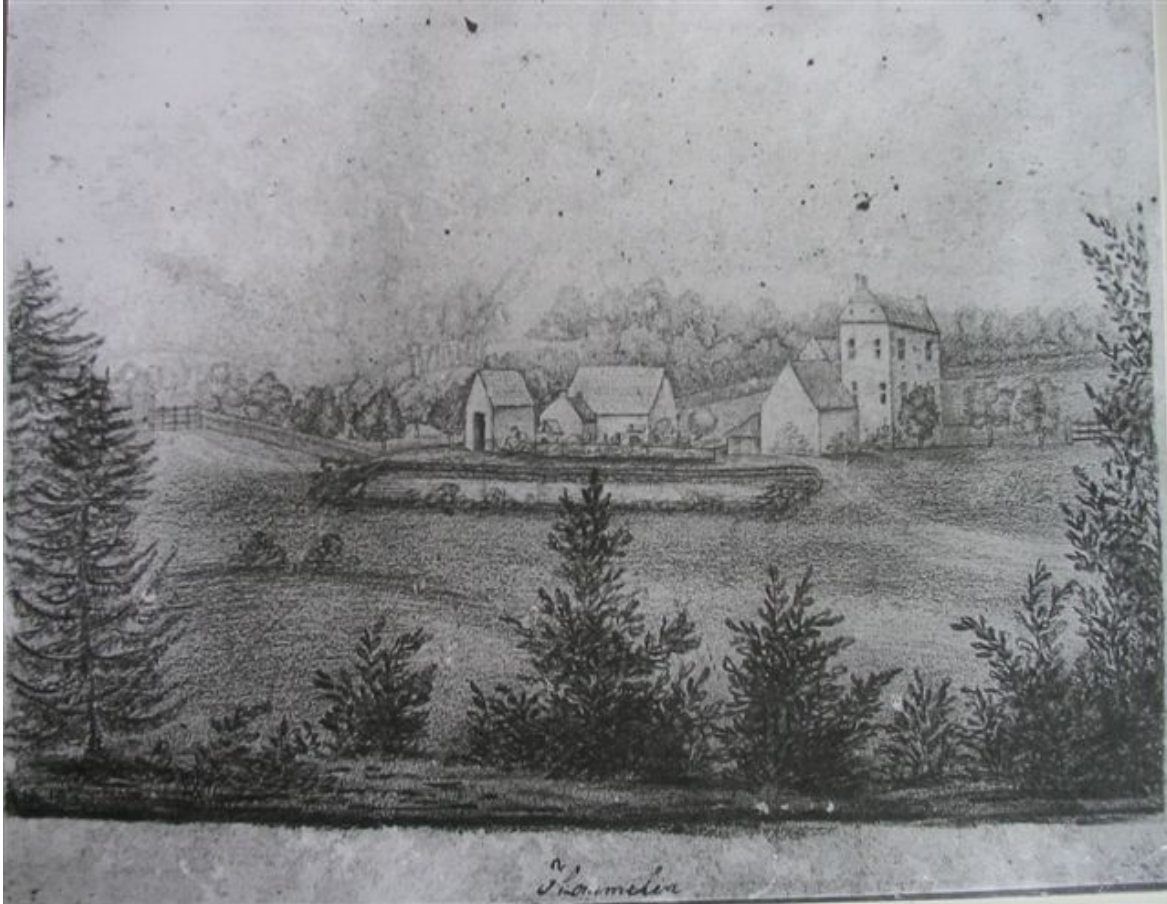
²¹⁵ De rosmolen van Klein Hommelen, <http://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?AdvSearch=7995>

²¹⁶ Toezending van Jeu Wijnen.

Rijksarchief in België,

<http://www.arch.be/index.php?l=nl&m=onderzoeker&r=databanken>

Inventaris van de primitieve plannen van het kadaster, Eigenbilzen, sectie C, 10653, Percelen 1 tot 889, <http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/index/index/zoekterm/Eigenbilzen/dao/1/lang/nl>

Hommelen circa 1840 (Familie Asnong)

Oost tot west zicht op het hof, met vijver op de voorgrond, en links het poorthuis of de overdekte brug, het bakhuisje, het diensthuisje en de grote koestal, en rechts de schuur, alsook het herenhuis.

Het valt op dat de oude schuur op dit plan en op de tekening korter wordt weergegeven dan zij in werkelijkheid was.

Het agentschap Ontroerend Erfgoed schrijft, dat naar verluidt, deze schuur op een oude balk 1756 gedateerd was.

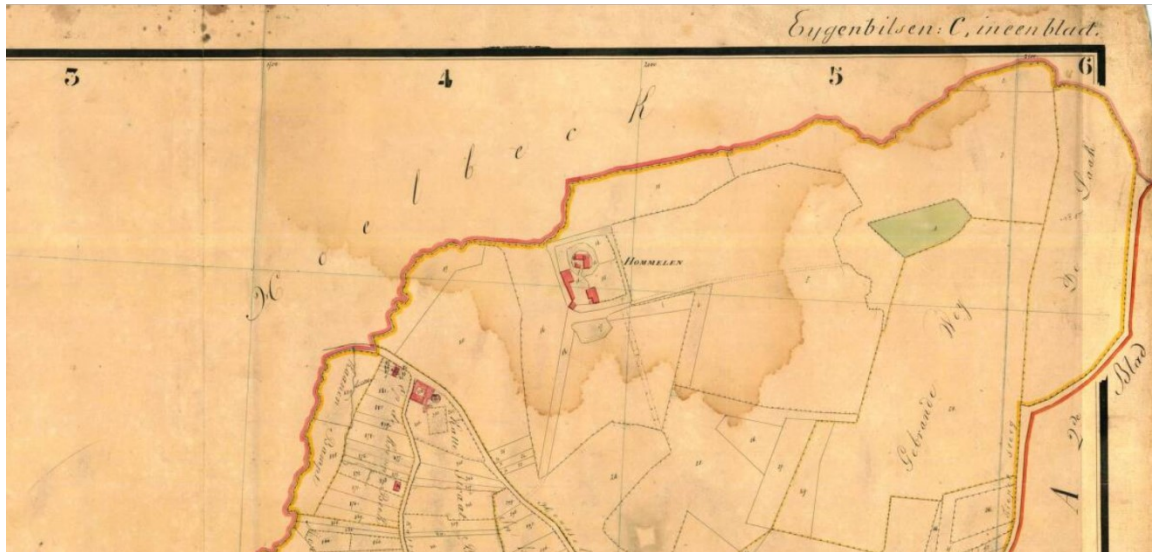
Dit kenmerkt deze schuur als stammend van de oude versterkte burcht.

In de schuur, aan de oost kant, bevonden zich twee ruime uit mergelstenen gewelfde bovengrondse kelders. Aan het andere einde van de schuur bevond zich onder hetzelfde dak de oude paardenstal.

Er werden in de loop der tijden vele namen en datums ingekerfd in het hout van de grote schuurpoorten en in de mergelstenen van de kelders.

De koestal die men ziet op deze tekening rustte op bakstenen muren van een meter hoog, met daarboven geleemd vakwerk. Bakhuis en diensthuisje hadden bakstenen muren.

De hoeve Hommelen behoorde tot de sectie C. van het kadaster van Eigenbilzen, waarven de plannen werden neergelegd door de landmeters Houben en Reynders. De sectie C. omvatte de percelen van 1 tot 889 van het «dorp». De naam van de huidige Fietenstraat staat op dit plan aangetekend als de Hoesseltse weg.

Kadasterplan, naar het westen georiënteerd, van de sectie C van de gemeente Eigenbilzen, 1840-1843, (detail)

1841 - Naar aanleiding van de wet van 10 april 1841 kwamen de Buurtwegen atlassen in de maak. Ook gebouwen zoals Hommelen en andere landtekens werden opgetekend.^{217 en 218}

In Limburg zijn er 215 atlassen, één voor elke toenmalige gemeente. Men kan elke historische atlas raadplegen in de betrokken gemeente of online.²¹⁹

Beide het kadasterplan en de kaart van de buurtwegen atlas stellen een heel ander Hommelen voor dan de tekening van de vroegere Ferraris kaart van 1777. In het kadasterplan en de buurtwegen atlas vinden wij het grondplan terug van de Cassini de Thury en Villaret van 1748.

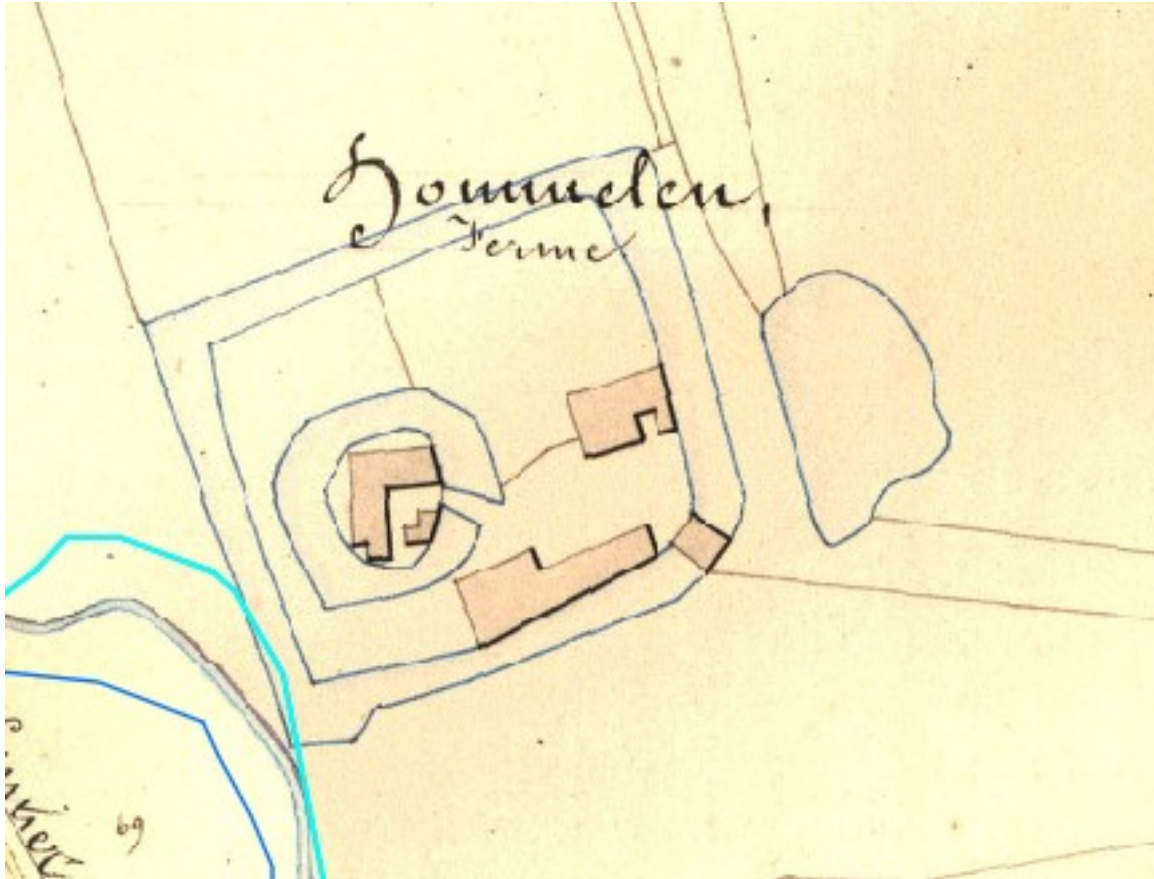
Misschien waren de tekenaars van de Ferraris kaart niet zo erg uit op precisie en was een ruwe schets al voldoende om het nagestreefde doel te bereiken. Toch onderging Hommelen denkkelijk gedurende de voorbije eeuw

²¹⁷ ArcGIS - Atlas der Buurtwegen van de provincie Limburg (BE), <https://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=fd9c2c30ba3c40b7a240cb947f9ddcf9>

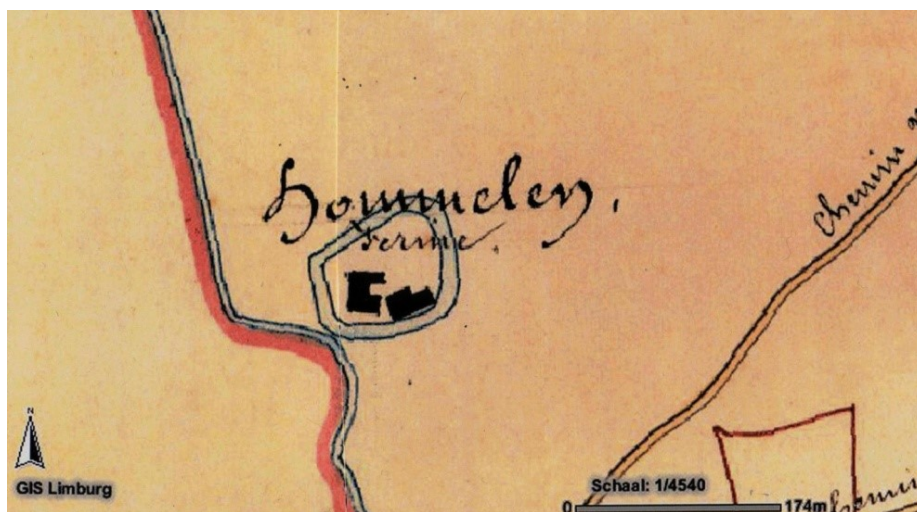
²¹⁸ Geopunt <http://www.geopunt.be/> , Historische kaarten

²¹⁹ Site van Limburg, <http://www.limburg.be/atlasvande buurtwegen>

enkele bijzondere veranderingen door het slopen van gebouwen die vervangen werden door nieuwe.

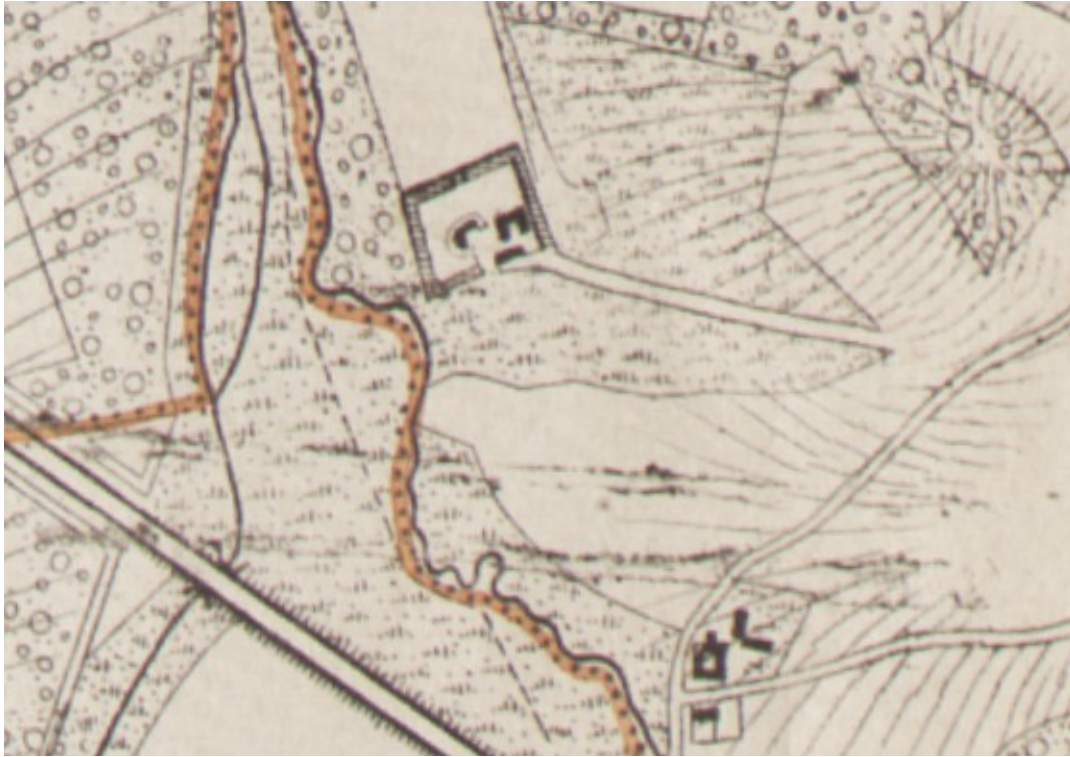

Kaart van het waterslot « Hommelen Ferme », Buurtwegen Atlas, 1841

Kleine schets van de hoeve Hommelen Ferme, Buurtwegen Atlas, 1841

1854 - Kort na de buurtwegen kaart verscheen de Vandermaelen kaart. De Belg Philippe Vandermaelen, was de eerste cartograaf die een wereld Atlas publiceerde, een Universeel Atlas, met al de kaarten op één enkele schaal. Men zou er een reusachtige wereldbol van kunnen maken met een doorsnede van 7,55 meter!

Topografische kaart van Vandermaelen, België 1846-1854
(Detail van Hommelen)²²⁰

Hij verrichte veel werk ook in België. Hij stuurde zijn topografen uit naar de negen toenmalige Belgische provincies om er de nodige opmetingen te doen en publiceerde twee topografische kaarten van België. De eerste uitgaven van 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verscheen tussen 1846 en 1854. Op bijgevoegd detail van Hommelen en Klein Hommelen ziet men de spoorlijn Hasselt-Maastricht die op 1^e oktober 1856 werd ingehuldigd.²²¹

Op deze kaart ziet men ook dat de toegangsbrug tot de gebouwen verdween terwijl een deel van de omringende gracht werd opgevuld.

Op de Buurtwegenkaart en de Vandermaelen kaart ziet men de twee beken aan de westkant van de hoeve Hommelen; de Meersbeek en ook de dan genoemde Crombeek die de slotgrachten voed.

²²⁰ Geopunt, website van de Vlaamse Overheid, <http://www.geopunt.be/kaart>

²²¹ Ibid

1858 circa - Verschillende tekens wijzen erop dat de eigenaars van Hommelen meestal ergens anders woonde, dikwijls op een ander goed in hun bezit. Hommelen werd uitgepacht, gelijk dit het geval was aan de familie Hoegaerts, en zodanig bewoond en bewerkt door pachters. Dit stemt overeen met een typisch Limburgs fenomeen waar goede en hardwerkende boeren, meestal met een kroosrijk gezin en dus eigen werkkraft, het uitbaat van kasteel- en kloosterhoeven of winningen toebehorende aan grote fortuinen onder elkaar betwisten.

Kaarten, tekeningen, geschriften geven een beeld van het vroegere samenleven. Zo ook doet de mondelinge overlevering, hoewel zij ook min of meer gefabuleerde verhalen overlevert. Hommelen, zoals dit ook het geval was met de kastelen Jonckholt en Zangerij, vond zijn weg in de Vlaamse Volksverhalenbank. Een verhaal over Hommelen werd ingezameld in 1958, opgenomen van een anonieme verteller die als bron verwees naar zijn voorouders, dit zonder een datum van oorsprong te kennen. Het gaat hier misschien om een beleving van mogelijk een honderdtal jaren oud, maar elke gok telt mee. Hier deze tekst in sappig eigenbilzen :

« Dat hebben mijn voorouders verteld. Ze hebben op Hommelen gewoond. Ze hadden een klein kind en op zekeren dag, terwijl at (als) de mensen buiten aan 't werk woren, was een wijf ingegangen, zonder dat ze 't wisten en ze stond bij 't kinneke aan de wieg. 'Maar zegden de mensen, wei bist hei binnes geraakt?' (hoe zijt gij hier binnengekomen?) - 'Ich hoorde het kinneke kèken', zei ze en ich bin ingekomen. - 'En wat kuums dich hei doen (en wat kwaamt gij hier doen?)', vroegen ze. Toen kwam ze voor iets te lenen waste in ieder huishouden kons (wat ge kunt) krijgen en dat kinneke is beginnen te kèken tot 't gestorven is. Twee jaar daarna werd weer e kinneke geboren. Ze gongen voor 't kinneke te laten dopen en dezelfde vrouw kwam hen onderwege tegen en ze vroeg voor 't kinneke te zien. Maar de peter daarvan, die had gehoord van 't joste (eerste) geval en er zei tegen de vrouw: 'Maak dech onmiddellijk hier vandaan.' En do woor niks gebeurd. »²²²

1861 - Volgens de oudste gegevens uit het bevolkingsregister van Eigenbilzen is Joseph Ludovicus Vossen sinds 1861 pachter op Hommelen. Hij is landbouwer en schepen. Geboren in Stevoort, getrouwd met Anna Catharina Nickmans, woonde deze familie eerst in Sint-Lambrechts-Herk en daarna in Hoelbeek. Op 11 februari 1864 overlijdt Anna Catharina op Hommelen, moeder van negen kinderen. Joseph Ludovicus Vossen overlijdt op 30 juni 1867.

De jongste zoon, Renerus Vossen, getrouwd met Maria Catharina Lathouwers van Eigenbilzen, zet de pacht verder samen met zijn jongste zuster Anna Maria Vossen. Deze was dan sinds enige maanden weduwe van Gerardus Claesen en

²²² Vlaamse Volksverhalenbank :

http://www.volksverhalenbank.be/mzoeken/zoeken_Detail.php?ID=5771

moeder van twee kinderen waarvan de jongste geboren werd na het overlijden van zijn vader. Anna Maria overlijdt op Hommelen op 20 april 1872.

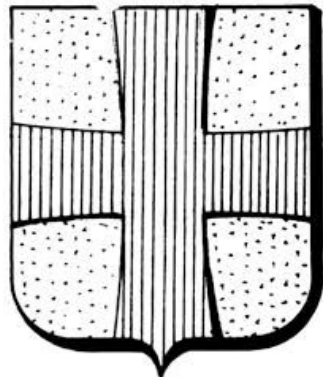
De familie Renerus Vossen-Lathouwers floreert op Hommelen en telt 12 « op Hommelen geboren kinderen » wanneer zij de pacht opzegt in maart 1888, dit na minstens 4 termen van 9 jaar.^{223 en 224}

André Baerten van Bilzen, Willem Smeets van Sutendael, Jan Alphonsus Biesmans van Waltwilder, Marcellus Loÿen van Eigenbilzen en Agnes Tulkens van Munsterbilzen, waren in die tijd « dienstknechten » en « dienstmeid » verblijvend op Hommelen.²²⁵

1866 - In het midden van de 19de eeuw wordt Hommelen eigendom van Zangerhei.

Gerard Colpin had Zangerhei gekocht in 1811. Zijn dochter Caroline Colpin huwde in 1833 met Balthus Cruts uit Amby, Nederland.

De familie Cruts was afkomstig uit de streek van Maastricht. Hubert Servaes Cruts, de grootvader van deze Balthazar, en Hubert Cruts, zijn betovergrootvader, waren vroegere burgemeesters van Maastricht.²²⁶

Wapen van de familie Cruts.²²⁷

Dan op 15 mei 1861, op het kasteel van Zangerij, huwt hun dochter Hortense Rosalie Cruts (1836-1903) met Rodolphus Marie Joseph, baron de Lamberts-

²²³ Descendants of Joannes Ludovicus Vossen door Maurice Martens, 2016

²²⁴ Bevolkingsregister en index, Eigenbilzen, boek 1 en 2, 1847-1880. Met dank aan Maurice Martens.

²²⁵ Bevolkingsregister en index, Eigenbilzen, boek 1 en 2, 1847-1880. Met dank aan Maurice Martens.

²²⁶ Rijksarchief Hasselt, dossier de Lamberts Cortenbach, La Zangerhey, overschrift van een nota van Mr Habets, 14 novembre 1896

²²⁷ Cruts, <http://hasel.be/hasselaren/historische-figuren-en-families/familie-cruts>

Cortenbach (geboren te Terkelen bij Sint-Truiden op 16 oktober 1837 en overleden te Maastricht op 3de december 1914).

Mevrouw Cruts, geboren Caroline Colpin, koopt Hommelen op 26 juli 1866. De Lamberts-Cortenbach's zullen de laatste barons zijn van Zangerhei.^{228, 229 en 230}

Sinds de handelaar Herman de Lamberts in 1682 heer van Cortenbach werd en in 1686 ridder van het Heilige Roomse Rijk hebben de leden van deze familie zich op meerdere wijzen geïllustreerd.

Wapen van de Lamberts-Cortenbach.²³¹

Zij ontvingen de erfelijke titel van baron in 1816. De meest uitstaande was zeker baron Werner de Lamberts-Cortenbach (1775-1849). In 1790 vocht hij met het leger van de Brabantse patriotten, in 1791 werd hij luitenant in het Beiers leger en in 1800-1801 sloot hij aan bij het Franse leger. In 1815 werd hij gemeenteraadslid van Sint-Truiden. Hij was een besliste voorstander van de Belgische Revolutie.

Op 29 september 1830 werd hij door het Voorlopig Bewind benoemd tot gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen. In september 1834 werd hij benoemd tot gouverneur van de provincie Limburg, provincie die toen ook het latere Nederlands Limburg en verdere gronden omvatte.²³²

1866 - Op 24 september van dit jaar ondertekent Jos Habets, priester en archeoloog, rijksarchivaris voor Nederlands Limburg, zijn opzoekingswerk naar vroegere eigenaars van het adellijk goed van Hommelen. Hij verwezenlijkt also

²²⁸ Molen Echos, <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=6972>

²²⁹ Faire-part van het huwelijk Lamberts-Cortenbach-Cruts.

²³⁰ Het Hof van Hommelen, Frans Maurissen, 't Bikske, vol. 21, n^r 1, blz. 2923, Bilzen 1995

²³¹ de Lamberts-Cortenbach, https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Lamberts_de_Cortenbach

²³² de Lamberts-Cortenbach, https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Lamberts_de_Cortenbach

een belofte die hij deed aan de baron de Cortenbach bij brief van 2 januari 1866.²³³

1876 - Circa 1850, volgens De Inventaris van het bouwkundig Erfgoed, werd een nieuw huis gebouwd op Hommelen.²³⁴

Zuidoost zicht op het huis Hommelen, 1984

Hasselt intra muros, geeft het jaar 1876 aan als de datum dat het eeuwenoude herengoed Hommelen verbouwd werd; « van de grachten zijn nog een paar poelen en vijvers overgebleven.»²³⁵

Welk ook de juiste datum is wanneer het nieuwe huis gebouwd werd, in De Inventaris van het bouwkundig Erfgoed, wordt het beschreven als volgt: « Het huidige gebouw ligt aan de oostelijke zijde vlak buiten de grachtengordel. Het is een boerenburgerhuis van het dubbelhuistype, vijf traveeën en een bouwlaag onder zadeldak (Vlaamse pannen), van circa 1850 (nog niet weergegeven in de Atlas van de Buurtwegen). Bakstenen gebouw op een verhoogde begane grond, de gevels voorzien van rechthoekige vensters met hardstenen latei en

²³³ Archief Bilisium, DARBI-5024, Notice sur le bien noble de Hommelen près de Bilzen, Jos Habets, 24 september 1866

²³⁴ Hoeve Hommelen, De Inventaris van het bouwkundig Erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/637>

²³⁵ Familie Cox - uit: Hasselt intra muros (1989), <http://hasel.be/familie-cox-uit-hasselt-intra-muros-1989>

lekdrempel en een rechthoekige deur in een vlakke hardstenen omlijsting. De gesmeed ijzeren muurankers met krullen schijnen te dateren uit de 17de eeuw en zijn waarschijnlijk hergebruikt. Zijgevels met aandaken en muurvlechtingen.»²³⁶

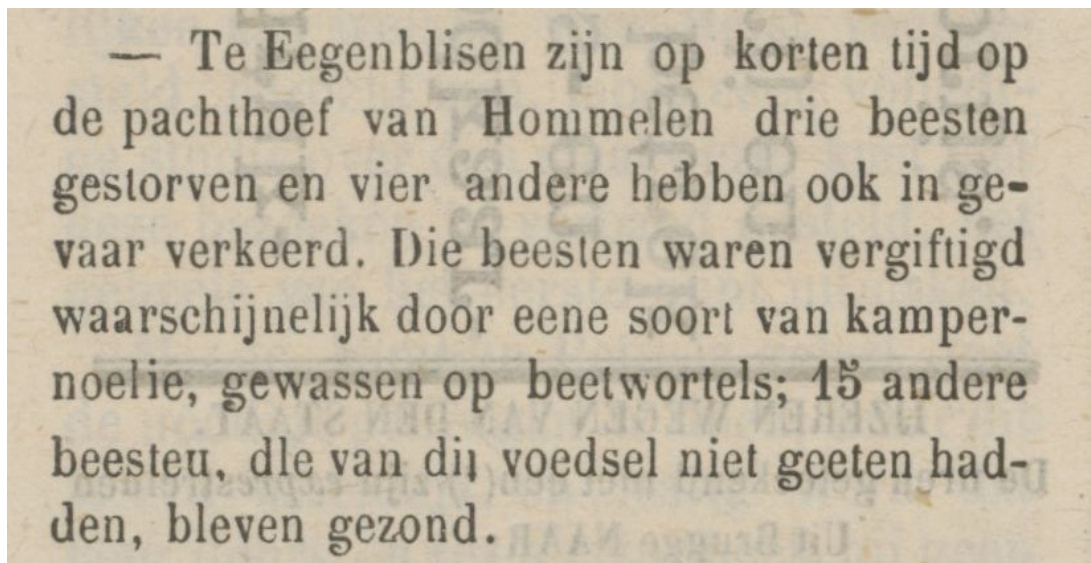
Van binnen was dit huis ingedeeld in vier blokken van twee kamers door middel van twee, een kruis vormende, gangen. Drie van de vier uiteinden van de gangen waren voorzien van een deur, op het vierde uiteinde bevond zich een venster.

Tussen ieder paar kamers was er een schoorsteen met in ieder kamer een haard. Onder de twee noordwest gelegen kamers bevonden zich twee grote gewelfde bakstenen kelders.

De huiskamer, gelegen aan de zuidkant van de deur uitgevend op het boerenerf, was geplaveid met blauwe stenen, het plafond bestond uit bakstenen. In de meest zuidwest gelegen kamer bevond zich de keuken. Vroeger bestond die uit twee kleine kamers maar de tussenmuur werd uitgebroken. Ook een deel van de gang werd ingelijfd bij de keuken.

Op de grotendeels open zolder waren twee kamers ingebouwd, waarschijnlijk voor bedienden. Er bevond zich ook een ruim duivenhok.

Op 4^e december 1880 verschijnt in het kleine tijdschrift « 't Jaer 70 » volgende aankondiging:

— Te Eegenblisen zijn op korten tijd op de pachthoef van Hommelen drie beesten gestorven en vier andere hebben ook in gevaar verkeerd. Die beesten waren vergiftigd waarschijnlijk door eene soort van kampernoelie, gewassen op beetwortels; 15 andere beesten, die van dit voedsel niet geeten hadden, bleven gezond.

Aankondiging in 't Jaer 70, 4 december 1880, pagina 3 van 4

²³⁶ Hoeve Hommelen, De Inventaris van het bouwkundig Erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/637>

't Jaer 70 was een gazetje voor christelijke Vlamingen, uitgegeven in West-Vlaanderen door Modest Delplace. Tot september 1872 was Guido Gezelle redacteur. In 1883 liet Delplace zijn drukkerij over aan Adolf van Mullem, die 't Jaer 70 in 1884 stopzette.²³⁷

In 1886, op 23 februari, sterft te Hasselt, dame Marie-Wilhelmine Palmers, douarière van Nicolas-Arnold-Frédéric de Cox de Hommelen.²³⁸ Deze Nicolas, als laatste van de Cox de Hommelen, was kinderloos overleden in Hasselt in 1837.²³⁹

Maart 1888 - Petrus Augustinus Karremans van Deurne, getrouwd met Maria Joanna Keetelslegers, neemt de pacht van Hommelen over van de familie Vossen voor een termijn van negen jaar, dus tot maart 1897. De familie Karremans telt 5 kinderen. De oudste dochter Anna Catharina Veronica, geboren in 1872, trouwt op 15 mei 1893 met Petrus Broux die zich ook als landbouwer op Hommelen vestigt. Drie kinderen Broux worden dan op Hommelen geboren.²⁴⁰

Op 14 april 1896, overlijdt « te Eigenbilzen huis Hommelen », op 59-jarige leeftijd, Maria Joanna Keetelslegers. Zij was geboren op 23 augustus 1836 te Vliermaal.²⁴¹

Ook de vrouw van de oudste zoon, Isabella Catharina Moors van Mopertingen, «trouwt in » op Hommelen op 15 oktober 1896.²⁴²

Als dienstknechten verbleven in die periode op Hommelen; Henricus Dusaer van Hoeselt, Hendrik Leenaerts van Sutendael en Leonard Nelissen van Vliermael.²⁴³

December 1897 - Hommelen is gepacht door Herman Joseph Hyacinthe Mercken, gehuwd met Maria Elisabeth Hubrechts, uit de Letemolen van Bilzen, in 't kort genoemd, « Jassing uit de Lethermolen ». De familie telde 11 overlevende kinderen. De familie pachtte later, te beginnen in 1906, de hoeve van Groenendael.^{244 en 245}

²³⁷ 't Jaer, <https://erfgoedbrugge.be/collection-pagina/t-jaer-70/> en Correspondentie Jeu Wijnen.

²³⁸ Overlijdensbrief.

²³⁹ Familie Cox, <http://hasel.be/familie-cox>

²⁴⁰ Bevolkingsregister en index, Eigenbilzen, boek 1 en 2, 1847-1880

²⁴¹ Genealogie Online, <https://www.genealogieonline.nl/fr/stamboom-kerremans/l8197.php>

²⁴² Moors, https://www.myheritage.nl/family-1_1001807_70707081_70707081/

²⁴³ Bevolkingsregister en index, Eigenbilzen, boek 1 en 2, 1847-1880

²⁴⁴ Eigenbilzen, Oud en Nieuw, Het Belang van Limburg, 19 juli 1959, blz. 8

²⁴⁵ Descendants of Herman Joseph Hyacinthe Mercken, Maurice Martens, 2016

Als dienstknecht en meid verbleven ook op Hommelen Jan Berkaas van Bilzen en Anna Rosalia Buntinx van Beverst.²⁴⁶

1904 - Aankondiging van juni 1904: « Te pachten uit ter hand, het gras van eene beemd van 2 ha. 69 ca. (62 roeden) aan de houten brug, tusschen Lethen en Bilsen. Zich bevragen bij Hyacinth Hubrechts, Hommelen Eygenbilsen.»²⁴⁷

1906 - In opvolging van de familie Hyacinthe Mercken-Hubrechts, werd Hommelen bewoond door pachter Winand Heren-Huybrechts.²⁴⁸

1914-1918 - Te beginnen van onder de eerste oorlog, denklijk 1915, werd Hommelen gepacht door de familie Neven-Hubrechts, en dit tot 1939.²⁴⁹

1920 - Na het overlijden, te Maastricht op 3de december 1914, van Rodolphus Marie Joseph, baron de Lamberts Cortenbach, heeft een deling plaats. Deze is ten voordele van Rudolf de Lamberts Cortenbach en Sophie Marie Clothilde de Lamberts Cortenbach. Deze laatste sterft in 1932. Haar broer Rudolf erft Zangerhei op 2de mei 1932.²⁵⁰

1930 -1940 - Naar raming werd in deze jaren op de hoeve Hommelen tussen de oude koestal en de dienstgebouwen, die oost tot west waren gelegen, een nieuwe koestal gebouwd. Deze werd in de richting noord tot zuid georiënteerd. De oude gebouwen, gedeeltelijk afgebroken om plaats te maken, bleven staan.

1939-1940 - Tegenover de Duitse invasie werd het Albert kanaal aangewend als verdedigingslijn. In de dagen van de inval werden Belgische troepen als versterking aangevoerd achter deze waterloop. Aan de west zijde van Hommelen, waar de aarden weg die Groenendael verbindt met Joncholt grenst aan de gronden van Hommelen, groeven zij verschillende honderd meter lange loopgrachten. De heuvels uitgegraven aarde moesten ook dienen als obstakels tegen tanks en oorlogsverkeer. Het doel was om de verhoogde spoorweglijn te versterken en te gebruiken als verdedigingswal. De soldaten brachten ook explosieven aan om de spoorwegbrug die zich daar bevindt, in geval van nood, op te blazen, iets wat niet gebeurde. In de jaren 1953-1957, nadat regen en erosie de grachten gedeeltelijk hadden gevuld, lag deze rij heuvels er nog. Zij hadden een geschatte doorsnee van zeven of acht meter en een hoogte van bijna twee. Zij werden in die jaren door mijn vader, Antoine Asnong, weer met de grond gelijk gemaakt, dit met geduld en heel wat hulp en zweet.

²⁴⁶ Bevolkingsregister en index, Eigenbilzen, boek 1 en 2, 1847-1880

²⁴⁷ Dikshenèr van èègebùlze, Ferdy Jans, blz 39

http://www.eigenbilzen.nu/Het_dialect.html

²⁴⁸ Familie Cox - uit: Hasselt intra muros (1989), <http://hasel.be/familie-cox-uit-hasselt-intra-muros-1989>

²⁴⁹ Correspondentie Mvr. Lisa Hubrechts, Hoelbeek, 2006

²⁵⁰ Molen Echos, <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=6972>

Jaren later, in Canada, ontmoetten wij een Limburgse immigrant, Noël Flamez, die vernemend dat wij op Hommelen hadden gewoond, ons de omstreken van de hoeve beschreef; hij was een van de soldaten die hielp bij het graven van deze grachten, en die twintig jaar later getuigde over deze episode van de oorlog.

Op 30ste augustus 1940 wordt een huurcontract van Hommelen ondertekend door « De heer baron de Lamberts-Cortenbach Rodolf, rentenier-eigenaar wonende ten Kastele van Zangerhey, gemeente Eigenbilzen, tijdelijk te Brussel verblijvende; ter eene zijde als verhuurder » en « De heer Steegen Jan, en zijn door hem bijgestane en bemachtigde echtgenote dame Kerkhofs Sophie Margaretha, landbouwers, samenwonende te Eygenbilzen, zulks aannemende en ondertekenende, ten andere zijde als huurders.» De beschrijving omvat « de pachthoeve van «Hommelen», gemeente Eygenbilzen, begrijpende: de winning van Hommelen met aanhorige gebouwen, af en aanhang, tuin, weide, hooiland en bouwland, ter gezamenlijke oppervlakte van circa Twee en dertig Hectaren, Drie en veertig Aren, Zes en veertig Centiaren. » Worden genoemd de «Gebrande Weide», de «Haggen» en het «Dieprooth». De pachttermijn loopt van 1ste oktober 1939 tot 1ste oktober 1948.

1944 - In de eerste dagen van september bereiken de geallieerde troepen Eigenbilzen. Gezien de gevaarlijke toestand veroorzaakt door de gevechten bij het Albertkanaal, en het geweervuur tussen terugtrekkende Duitse soldaten en weerstanders, vluchten de pachter Jan Steegen en zijn familie in de bossen tussen Zangerhei en Hommelen. Zij verblijven er verschillende dagen terwijl de Duitse soldaten zich vestigen op Hommelen om zich te bevoorraden.

Op 8 september, de laatste dag van de oorlog in Eigenbilzen, komt Jan, denkkelijk ongerust en ongeduldig, uit het bos om te zien of het gevaar voorbij is. Gans alleen verschijnt hij tussen de bomen van de boskant en dadelijk van af de hoeve, die toch veraf gelegen is, wordt op hem geschoten. Hij wordt dodelijk getroffen.

Kort daarna, trekken de Duitse troepen verder. De familie van Jan bevindt zich nog steeds in het bos. Buren, waar onder George Hensen, gaan het lichaam halen. Op Hommelen, aan het meest zuidoostelijke venster van het huis, breken zij een ruit om dan het lijk in die kamer te schuiven. Het was George Hensen, oudstrijder van de eerste wereldoorlog en een van deze buren, die mij deze gebeurtenis vertelde, alsook mevrouw Lisa Hubrechts, van Hoelbeek, schoondochter van de overledene.^{251 en 252}

²⁵¹ Correspondentie mevrouw Lisa Hubrechts, Hoelbeek, 2006

²⁵² De bevrijding van Eigenbilzen, Het Belang van Limburg, 26 november 1944
(Zie aanhangsel)

Echtpaar Jan Steegen en Sophie Kerkhofs
(Foto vriendelijkheid van Anja Steegen)

Jan Steegen werd geboren in Waltwilder op 12 mei 1895. Hij overleed op de ouderdom van 49 jaar.²⁵³

Plechtige lijkdienst van Mr Jan Steegen
Dagbladknipsel van september 1944

²⁵³ Jan Steegen, Geneanet, Rommelpot
<http://gw.geneanet.org/rommelpot?n=steegen&oc=20&p=jan>

Na het overlijden van Jan Steegen, werd de huur van Hommelen verder opgenomen door zijn weduwe, zijn zoon Clement en de familie.

1948 - Op 30 augustus van dit jaar sterft te Brussel « Rodolphe Auguste de Lamberts-Cortenbach et du Saint Empire », geboren op 2de september 1868 te Eigenbilzen, echtgenoot van de Faeststraets Madeleine.²⁵⁴
Hij was de laatste baron die op Zangerhei verbleef.²⁵⁵
Hij was het vierde kind van Marie-Joseph-Rodolphe, baron de Lamberts-Cortenbergh en van Rosalie-Hortense Cruys.²⁵⁶

1949 - Verkoop van de hoeve Hommelen met toebehorende gronden aan de Compagnie Immobilière de Belgique SA.

1950 - De naamloze vernootschap Compagnie Immobilière de Belgique, verkoopt het goed Hommelen aan de heer Antoine Asnong, landbouwer, geboren te Sint-Lambrechts-Herk, en aan zijn echtgenote, mevrouw Virginie Cosemans, geboren te Alken, samenwonend in Sint-Lambrechts-Herk. De Compagnie Immobilière de Belgique is vertegenwoordigd door Comptoir Foncier SA, de Huy, alsook door de heer Charles Case, secretaris, en andere beheerders van de verkopende onderneming.

Worden zodanig verkocht; de hoeve Hommelen, de weiden, bouwgronden, bossen en vijvers voor een totale oppervlakte van 55 Ha, 30 a en 1 ca.
Van deze oppervlakte bevinden zich; 41 Ha, 27 a en 81 ca in de gemeente Eigenbilzen, op de plaatsen gekend als Hommelen, Gebrande Wei, Boxberg en de Laek; 14 Ha, 1 a en 0 ca in de gemeente Hoelbeek op de plaatsen gekend als Raggen (Haggen) en Dieprooth, en 1 a, 20 ca in de gemeente Waltwilder op de plaats gekend als Groenendaelveld.
Akten aangaande deze transactie werden ondertekend op 25 september 1950 en 28 december van het zelfde jaar.
Deze overeenkomst wordt dadelijk effectief, mits respect van de in voege zijnde huurcontracten.

In 1950 werd een kaart van Hommelen vervaardigd door M. Raymond Sauwens, landmeter te Vlijtingen, dit is 109 jaar na de buurwegenkaart, met welke men deze kan vergelijken.

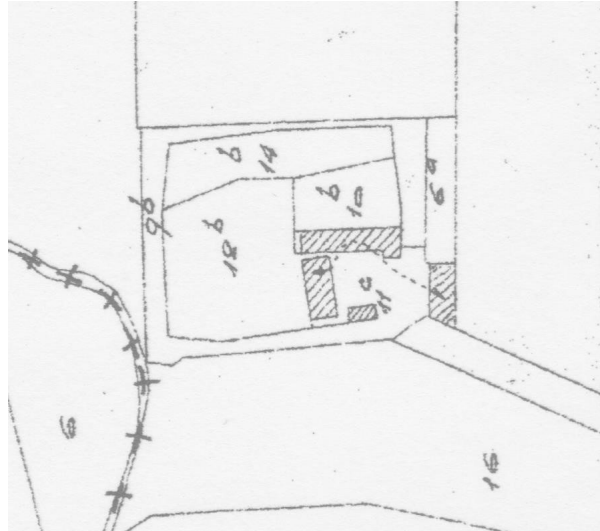
Het herenhuis met omringende gracht is verdwenen. Op deze plaats kan men zonder veel te graven nog stukken van grote platte rode bakstenen vinden.

²⁵⁴ Het Belang van Limburg, 5 september 1948,
<http://buysmansjean.be/hbvl15/hbvl15-0166.htm>

²⁵⁵ Zangerhei door de eeuwen heen, Ferdy Jans,
<http://www.eigenbilzen.nu/Zangerij%20door%20de%20eeuwen%20heen.pdf>

²⁵⁶ Histoire biographique et généalogique de la noblesse limbourgeoise, blz. 141, <https://books.google.ca/books?id=IQxZAAAACAAJ>

Alleen de grote gracht bleef over hoewel hij in de zuidoost hoek volledig werd gesloopt. Aan de noordkant stond hij ook eerder droog. De oude schuur staat er nog en ook het bakhuis en diensthuisje hoewel deze in 1950 totaal vervallen waren. Aan de westkant was een deel van dit diensthuisje verdwenen en had plaats gemaakt voor de nieuwe koestal. De rest werd in 1953 afgebroken.

Hommelen, R. Sauwens, 1950 (Detail)

Deel van de oude stal, en rechts, de nieuwe koestal, 1953

Naar het westen van de nieuwe koestal lagen nog de puinen van de oude koestal. Zij werden niet meer op plan gebracht, maar een foto van 1953 toont oude en nieuwe stal. Van de oude werd niets gespaard buiten de grote in blauwsteen gekapte troggen.

Rechts op bovenstaand plannetje van 1950 ziet men het nieuwe huis dat omstreeks 1875 werd gebouwd.

1950 - In de tijd van de verkoop van Hommelen waren er meerdere huurcontracten in voege. Dit maakte het onmogelijk voor de familie Asnong om dadelijk gebruik te maken van de aangekochte boerderij. Zo bijvoorbeeld waren in de beemden Dieprooth en Haggen ongeveer 8 hectaren weide en hooiland verhuurd aan niet minder dan 20 personen.

Er waren ook andere huurcontracten in Sint-Lambrechts-Herk die eveneens moesten nagevolgd worden. De familie Asnong komt op Hommelen wonen op 22 januari 1953.

Gedurende de 5 volgende jaren na 1953 wordt veel aandacht besteed aan de verbetering van de gronden, de bemesting en het kalken, het zuiveren en uitgraven van sloten, het herstellen en vernieuwen van afspanningen en het verwijderen van het struikgewas dat deze lijnt. Ook de gebouwen worden in orde gezet. Een nieuwe schuil voor het landbouwgetuig wordt gebouwd tussen het huis en de schuur.

Hommelen 1953

Aangaande volgende kaart van Hommelen moet men opmerken dat het grootste deel van het land hier genoemd Boxberg (Hommelenberg) in de jaren vijftig niet tot Hommelen behoorde.

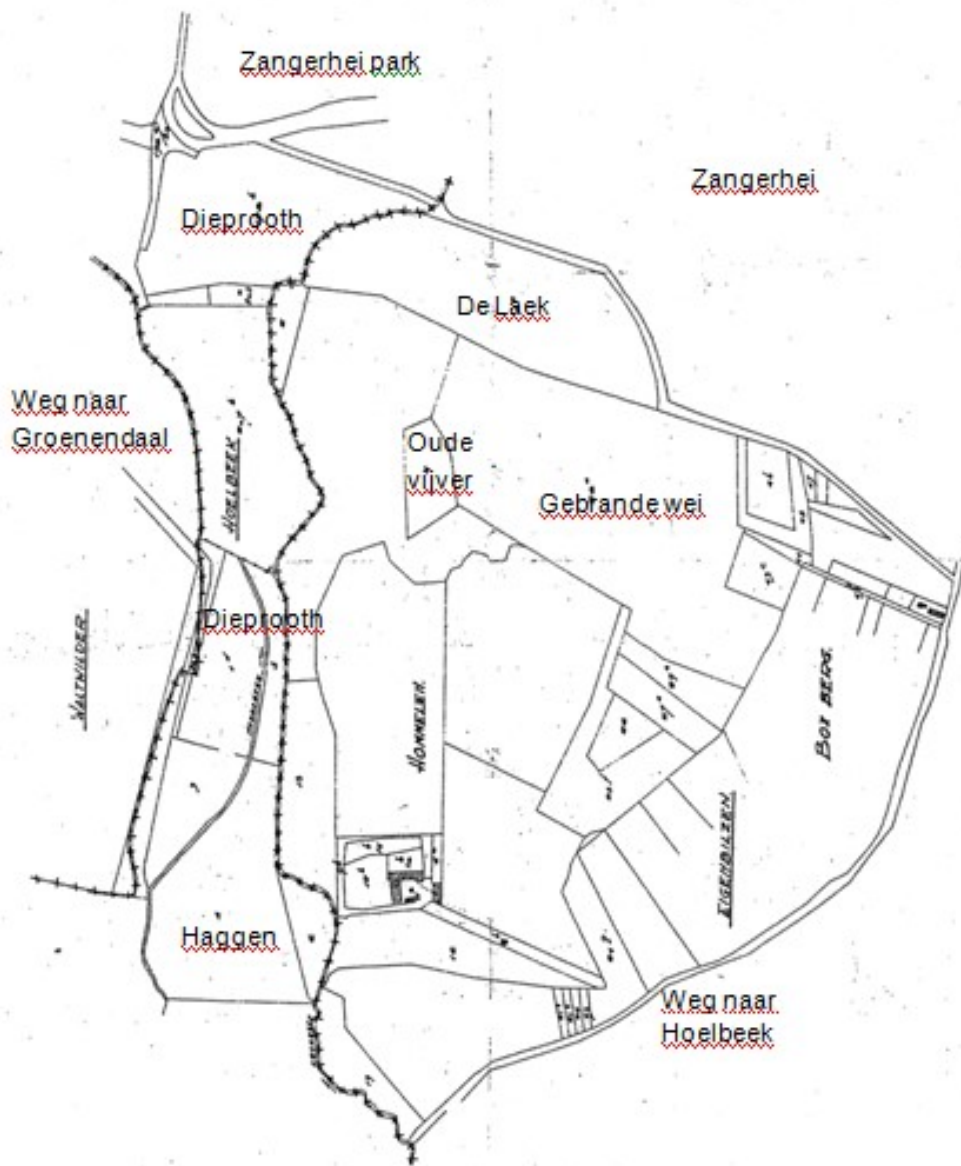
De Krombeek die de grens vormt tussen Eigenbilzen en Hoelbeek vlood in voorbije tijden tot in de waters van het park van Zangerhei, doch, bij middel van een gracht tussen de Haggen en het Dieprooth, loopt het water nu in de Meersbeek.

De oude vijver van Hommelen ligt iets wat op hoog terrein en is daarom omringd door verhoogde dijken. In de jaren 1950 werd een poging gedaan om er vis te zetten, maar de vijver hield zijn water niet. Hij was redelijk overgroeid met struikgewas.

De Haggen, waarvan er meerdere keer kwestie is in deze tekst, is een laaggelegen eerder vochtige wei. Over de zuidergrens van de gronden van Hommelen strekt de Haggen zich verder uit over een afstand van $\frac{1}{4}$ km tot aan de muren van de ruïne van Jonckholt.²⁵⁷ Het Oudnederlands woord « hagne » staat voor struikgewas, haag, omheining met struiken, heg, maar ook voor omheind land. In het Middelnederlands was « hage » niet alleen een omheining,

²⁵⁷ De Geschiedenis van een Heerlijkheid en van een Geslacht: Jonckholt, P. Potargent en Z. Galicia, blz. 12, 1987

maar betekende het ook algemener « bosje van laag hout, struikgewas ». ²⁵⁸ Zo is het woord eigenlijk synoniem met Jonckholt of jong hout.

Hommelen, basiskaart Raymond Sauwens, 1950-1957

Men zegt en schrijft ook Ragge. Het valt op te merken dat er zich een Rageveldstraat bevindt in het centrum van het dorp Hoelbeek, dit is op een afstand van een halve km van Jonckholt.

²⁵⁸ Etymologisch Woordenboek van het Nederlands, M. Philippa e.a., 2003-2009, <http://www.etymologiebank.nl/trefwoord/haag>

De Weg naar Hoelbeek, zoals deze dikwijls werd genoemd, had van oud een officiële naam, het zij Huytemerstraat of Huitimerstraat.²⁵⁹ Huitemer of Huytemer zijn gekende familienamen. In de jaren 1960 werd deze straat herdoopt en is nu gekend als de Fietenstraat.²⁶⁰

Op voorgaande kaart werd de Hommelenweg niet opgetekend. Deze benaming kwam in voege sinds de jaren 1960. Hij loopt in rechte lijn noord-zuid van de Fietenstraat tot Zangerhei, maar ten noorden van Hommelen is het op zijn best een private bosweg. Terugkijkend op de kaart van de Cassini de Thury van 1748 ziet men dat er twee wegen Hommelen zuid- en oostwaarts verbonden met de Huitemerstraat of Fietenstraat. De oostwest lopende weg heeft stand gehouden tot in 1953, wanneer de grond werd ingelijfd met het akkerland.

Gelegen in een schoon natuur gebeid met het grote park van Zangerheide, Groenendael, en de bossen rond de schans van Jonckholt, was er in de jaren vijftig op Hommelen veel klein wild. De winning zelf telde minstens twintig hectaren bos. Ook in de beemden was er veel leven; in de vroege morgen klonk er de roep van de koekoek.

Het jachtrecht op klein wild behoorde in die jaren aan de eigenaar. Dit werd toevertrouwd aan een goede jager mits afstand van een deel van de jacht. Zo werden er regelmatig konijnen of patrijzen afgeleverd, mooi gekleurde fazantenhanen, eenden en sneppen. De jacht op grootwild zo als herten en everzwijnen, behoorde aan de prins van Merode van Lanaken, en dit voor heel de streek. In hun klopjachten met honden liet het pak ruiters de paarden vrije teugel over grachten en afspanningen, ook door het jong graangewas.

1955 - Het monumentaal kasteelgebouw van Zangerhei, na verkoop en verkaveling van het domein, werd afgebroken. Er blijven thans slechts de dienstgebouwen over, zoals de prachtige boerderijgebouwen, de antieke ijskelder, de Zangerijmolen en het grote hoveniers gebouw. De afbraak werd voorafgegaan met een opendeur weekeinde, waarvan de bevolking van Eigenbilzen en Hoelbeek gretig gebruik maakten om het kasteel een laatste maal te bezoeken.

Over deze afbraak, met betrekking op Hommelen, is het waard het volgende te noteren. Het neerhof van Hommelen was in die tijd eerder laag gelegen, dikwijls verzopen van het natte weer. Het afbreken van Zangerhei leverde grote hoeveelheden gebrokkelde stenen, plaaster, kalk, enz., allemaal materiaal dat de laag gelegen delen kon verhogen.

Zo kwamen talrijke zware vrachtauto's boordevol geladen met dit materiaal naar Hommelen, waar sindsdien het erf op het droge ligt.

²⁵⁹ Bevolkingsregister en index, Eigenbilzen, boek 1 en 2, 1847-1880

²⁶⁰ Fietenstraat, <http://www.eigenbilzen.nu/Wetenswaardig.html>

1957 - In de zomer van dit jaar neemt de familie Asnong de lang overwogen beslissing te immigreren naar Canada. Het project wordt dadelijk in uitvoering gebracht.

Familie Asnong : Lucie, Antoine, Virginie Cosemans, Eduard en Jan, Eugeen, Cecile, Godelieve, Maria, Jef, Lutgarde en Juliaan, 16 juli 1957

Op 12 september 1957 heeft, te Bilzen, de openbare verkoop plaats van de «Winning van Hommelen ». Deze omvat: « Boerderij met stallingen; schuren; weilanden; gerooide bossen; vijver en dreef; één blok vormende ter gezamenlijke oppervlakte van 53 Ha, 45 a, 31 ca.»²⁶¹

Het verschil in de totale oppervlakte van de hoeve vergeleken met 1950 stemt overeen met de oppervlakte van het toenmalige voetbalplein van Eigenbilzen; een stuk wei van Hommelen dat sinds enkele jaren ter beschikking stond van de Eigenbilzerse voetbalclub. Dagen voor de openbare verkoop werd dit terrein uit de hand verkocht zodat Eigenbilzen in het bezit kon komen van een eigen terrein.

²⁶¹ Aankondiging van de verkoop; Het Belang van Limburg, 31 augustus 1957

Het geheel werd verdeeld in 9 loten, waaronder lot IV, bestond uit de hoeve, de stallen en weilanden groot samen volgens kadaster 11 Ha, 63 a, 75 ca, gelegen onder Eigenbilzen.

Beelden van Hommelen op 12 september 1957 (photos Lutgarde Asnong)

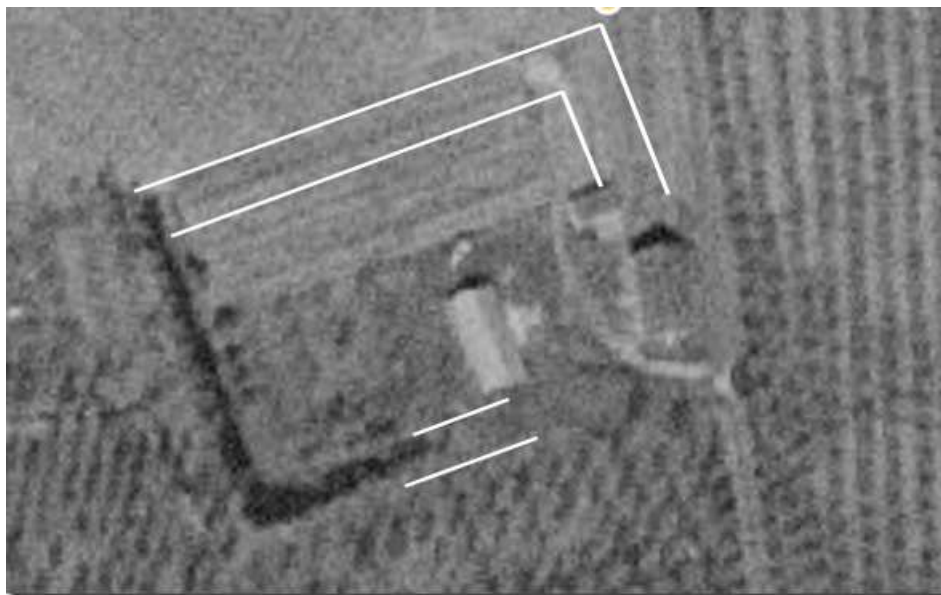
Op 1ste oktober 1957 is er uitverkoop op de winning Hommelen van de roerende goederen; « landbouwgerieven, melkgerieven, huisgerieven, keukengerei en huismeubelen ».²⁶²

Meerdere nieuwe eigenaars zullen kanada's planten op hun aangekocht lot. Dit is ook wat gedeeltelijk gebeurt met lot IV, aangekocht door Dr Léon Weytjens, maar 7 ha ervan werden beplant met laagstam peren- en appelbomen. Dr Weytjens was dokter aan de mijn van Zolder. Als werkkraft op Hommelen en voor het rollend materiaal had de eigenaar een overeenkomst met landbouwer Hendrik Vanheusden. Deze werd bijgestaan door zijn zoon Pierre Vanheusden.

Veel werk werd verricht voor het draineren van de grond.

De stallen gaan dienen als bergplaats en het huis zal gedurende verschillende tientallen jaren onbewoond blijven.²⁶³

In 1961 wordt de eeuwenoude schuur afgebroken. Zoals gezegd, op een balk was zij 1756 gedateerd.²⁶⁴

Hommelen in 1971²⁶⁵

1971 - Een luchtfoto in zwart en wit toont de overgebleven gebouwen op Hommelen; links de koestal, rechts het huis en iets noordwaarts de schuur.

²⁶² Aankondiging van de verkoop; Het Belang van Limburg, einde september 1957

²⁶³ Maurice Martens, Robrecht Penders.

²⁶⁴ Hoeve Hommelen, De Inventaris van het bouwkundig Erfgoed, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/637>

²⁶⁵ Geopunt, website van de Vlaamse Overheid, <http://www.geopunt.be/kaart>

Deze schuilplaats voor landbouwgetuig werd een weinig na 1971 afgebroken. De witte contouren duiden aan wat twintig jaren tevoren, in de jaren 1950, van de oude slotgrachten noch te zien was, toch gedeeltelijk droog liggend. Het geheel vormde een rechthoek van grosso modo 110 bij 100 meter. Deze afmetingen getuigen van de verleden voornaamheid van het hof.

Op 5 juni 1974 sterft Dr Weytjens in Brussel. Zijn bezit van Hommelen gaat over op zijn nakomelingschap. De overeenkomst met de landbouwers Vanheusden gaat verder; deze kweken fruit, verkopen het en delen in de opbrengst. Het rollend material blijft gestald op Hommelen.²⁶⁶

Op 15de juli 1979, hebben in en rond de winning van Hommelen allerlei feestelijkheden plaats en dit ter gelegenheid van meer dan 600 jarig bestaan van het domein Hommelen.

De Hommelen-Feesten begonnen vanaf 14 uur, met optreden van Ed Kooyman; Klabots-Kabotske, dansgroep uit Munsterbilzen; allerlei spelen voor groot en klein; 20 uur openluchtbal met « Dansende vingers » uit Eigenbilzen en barbecue.

De feesten zijn een organisatie van het « Hommelenkomitee », een afdeling van de v.z.w. Volksontwikkeling Bilzen. De leiding beruste bij de heren Appermans, Stegen Herman, Smeets Lucien en Geraerts Jean uit Hoelbeek.²⁶⁷

Op 3 april 1980 sterft Hendrik Vanheusden. Zijn zoon Pierre, reeds partner in de overeenkomst, zet voort, dit tot aan zijn pensioen in 1996.

In het jaar 1999 werd de vroegere eigendom van Dr Weytjens, het huis Hommelen en 11 Ha, 63 a, 75 ca grond, verkocht aan Ben Goossens. De fruitbomen werden dan gerooid en de koestal hervormd tot paardenstal. Het huis wordt vernieuwd en herbouwd.²⁶⁸

29 juni 2001 - Door het besluit 3741 van het Agentschap Onroerend Erfgoed, Bilzen, werd het landschap van Hommelen beschermd verklaard. Dit gebeurde door toevoeging aan besluit 3740 ter bescherming van het landschap Groenendaal-Zangerhei.²⁶⁹

2013 - Op voorstel van Orchis vzw word het natuurgebied van de vallei van de Krombeek (lengte 2.5 km) en de Meersbeek (lengte 1.2 km) opgenomen in het Vlaams Ecologisch Netwerk en erkend als habitatrictlijng gebied. Dit betekend

²⁶⁶ Maurice Martens, correspondentie.

²⁶⁷ Het Belang van Limburg, 600 Jaar Hommelen te Eigenbilzen, 10 juli 1979

²⁶⁸ Maurice Martens.

²⁶⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed, Bilzen,

<http://dictionary.sensagent.com/Lijst%20van%20onroerend%20erfgoed%20in%20Bilzen/nl-nl/>

de schepping in de beemden van Hommelen van een speciale afgebakende beschermingszone inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna.

Orchis vzw beheert in de vallei van de Krombeek en de Meersbeek een oppervlakte van 8 ha, 15 a, 89 ca.²⁷⁰

Er werden amfibieënpoeien gegraven. Broedvogels die er hun toevlucht hebben zijn de bosuil, de buizerd, de boomvalk, de boomklever en de kleine bonte specht. De flora bevat de maretak, alsook eenbes, bosanemoon, wilde hyacint, kievitsbloem en de slanke sleutelbloem.²⁷¹

Hommelen, 2008

²⁷⁰ Orchis Natuurvereniging, <http://www.orchisvzw.be/index.php?sub=17>

²⁷¹ Krombeek, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Krombeek>

Digitaal Kadaster plan, België, 2012 (Detail Hommelen)²⁷²

²⁷² Federale Overheidsdienst Financiën, België, 2012,
http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE%5D

Aanhangsel

DINSDAG 10 JULI 1979

600 Jaar hommelen te Eigenbilzen

Feesten op zondag 15 juli

In en rond de winning van Hommelen zullen op 15 juli 1979 allerlei feestelijkheden plaats hebben en dit ter gelegenheid van meer dan 600 jaar : HOMMELEN.

«Hommelen gelegen op het grondgebied van de vroegere gemeenten, Eigenbilzen en Hoelbeek, in een zeer rustig en goed bewaard natuurgebied aansluitend bij de bossen van Groenendaal en Zangerheide.

Het is voorzeker weinig gekend, dat Hommelen zeer oud is, en dat er in fiete reeds sprake is van het grootleen van Hommelen als de «Heerlijkheid van Hommelen» in officiële akten van 1365.

Zo vermeldt het boek van : Chevalier Guillaume Jos de Corswarem, historische gegevens van de provincie Limburg.

Eigenbilzen was een gemeente van het Graafschap Loon in de eerste plaats afhankelijk van de hogere rechtspraak van de buitenbank van Bilzen, en in beroep van de edele leenzaal van Kuringen.

Het Grootleen van Hommelen behoorde ook tot Eigenbilzen evenals Groenendaal en Jonckholt, deze laatste behoren nu evenwel tot Waltwilder.

Op 15 januari 1365 werd verheffing gedaan d.w.z. ofwel de verkoop, de schenking of erfenisoverdracht bij akte vastgelegd; door Zacharie de Hommelen.

Op 17 oktober 1792 werd een verheffing gedaan door Frederic Godefroid Gaspard de Cox de Hommelen, van de Heerlijkheid van Hommelen, in de leenzaal van Kuringen.

In verschillende akten in het rijksarchief te Hasselt wordt gesproken over het kasteel en aanhang van Hommelen als grootleen, waardoor er best een vergelijking mogelijk is met de ruïnes van Jonckholt, waar zeer goed de slotgracht en muren nog te zien zijn.

Een betrouwbaar en bekwaam heemkundige heeft ons gezegd een gravure te hebben gezien, die spijtig genoeg verloren ging, waarop het kasteel van Hommelen, slot-

gracht en aanhang zijn voorgesteld en dat het kasteel twee torentjes bezat.

Trouwens de slotgracht van het kasteel van Hommelen ligt er gedeeltelijk nog. Vijftig jaren geleden ging men in die slotgracht; «groef genoemd» bussels waterlissen halen, die in een houten snijkist met snijmes gesneden werden, om samen met bloemen op de weg te worden gestrooid bij het voorbijkomen van de processie.

Interessante gegevens over de belangrijkheid van Hommelen worden gegeven in een verkoopakte van 15 november 1641.

«Henneus Blanckenbriel gehuwd met Dina Landsmans dragen op aan E.H.Frederic Grammay, kannunik te Maastricht het goed van Hommelen, ongeveer 33½ bonder leen en laatgoed, verkocht voor 10800 Brabantse gulden.»

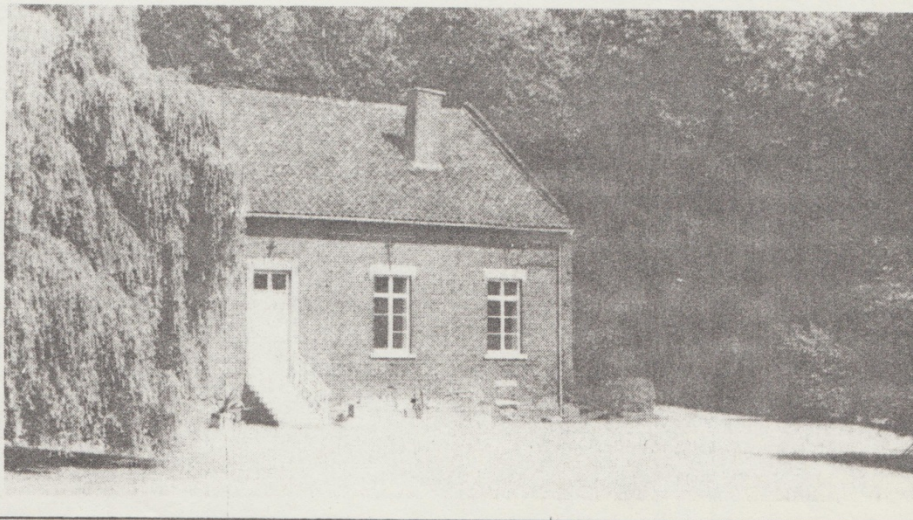
Daarmee kan men vergelijken een verkoop van huis, aanhang en gronden totaal 28 honder voor 2800 Brabantse gulden.

In de helft van de 18de eeuw is Hommelen eigendom geworden van Zangerheide. Waarna het goed door twee verkavelingen en verkoop, in zijn huidige vorm is gebracht.

Van het vroegere kasteel en bijgebouwen is niets meer over gebleven, en de huidige gebouwen dateren van het begin van de negentiende eeuw.

De Hommelen-Feesten hebben plaats op zondag 15 juli 1979 vanaf 14 uur, met optreden van Ed Kooyman; Klabbots-Kabotske, dansgroep uit Munsterbilzen; allerlei spelen voor groot en klein; 20 uur openluchtbal met «Dansende vingers» uit Eigenbilzen, barbeque.

Zij zijn een organisatie van het «Hommelenkomitee», een afdeling van de v.z.w. Volksontwikkeling Bilzen. De leiding berust bij de heren Appermans, Stegen Herman, Smeets Lucien en Geraerts Jean uit Hoelbeek.

Het Hof van Hommelen

In de deelgemeente Eigenbilzen, een vroegere Loonse heerlijkheid, ligt het oude goed van Hommelen (in het Bilzers "Oemmele"). Het wordt begrensd ten noorden door het kasteel van Zangerhei, ten westen het kasteel van Groenendael, ten zuiden de burcht van Jonckholt en ten oosten de Locht en het Noterbos.

Hommelen was eertijds een grootleen van het graafschap Loon en omvatte derhalve meer dan 10 bonder; Hommelen was leenroerig voor de Leenzaal van Kuringen. Op basis van gepubliceerde archieven¹ 2 en toevallig verkregen documenten³ konden wij ons een beeld vormen van de opeenvolgende eigenaren.

Wij laten ze hierna de revue passeren, eventueel aangevuld met bijkomende informatie :

1304 - MAKARIS VAN HOMMENE

Deze Makaris of Macharius van Hommelen vinden wij terug in de goederenregisters van Alden Biesen⁴. Luidens het register had hij recht op III denier cijs op 11 grote roeden grond waarvan broeder Jacob het laatschap had.

1365 - MACHARYS DE HOMMELEN

Is vermoedelijk de zoon van voorgaande. Op 13.01.1365 verheft hij te Kuringen de mansus Hommelen met een niet nader genoemd aantal bunders land (...relevavit unam mansionem cum ? bon. terre arabilis sitam in Hommelen in parochia de Eyghenbilsen). Macharius (dezelfde?) wordt nog eens vermeld in 1382 als "Macharius dictus Kerselis de Homolen". Bij verheffing van 3 bunders land in Vliermaal (1381) noemde hij zich Karis de Hommel.

137? - ARNOLDUS VAN WYNCKELEM

Dat Arnoldus Hommelen bezat tussen circa 1370 en 1380, blijkt uit de verheffingsakte van zijn zoon (zie hierna). De naam Winkelheim of Winckelem is bewaard gebleven in de plaatsnaam "Winkelomstraat".

1381 - JOHANNES VAN WINKELHEM

Hij deed relief van het goed

Hommelen ter zitting van de Leenzaal van Kuringen te Hasselt op 08.05.1381. Uit de tekst van de registers van de Leenzaal blijkt dat Hommelen 10 bunders groot was en dat Johannes verheffing deed in opvolging van zijn vader Arnoldus van Wynckelem (...mansionem tenentem x bonuaria terre, paulo plus aut minus, dictum Homelen prope Jonchout sitam, par successionem Arnoldi Wynckelem, sui patris).

1386 - GERARDUS VAN LUIK

Van deze Gerardus weten wij alleen dat hij afkomstig was van Luik (...de Leodio). Hij koopt Hommelen van Johannes van Winkelhem die er blijkbaar in geslaagd was om het goederenareaal van het leenhof in vijf jaar tijd uit te breiden van 10 naar 15 bonder. Dit blijkt uit de verheffingsakte die werd opgetekend te Luik op 07.07.1386 : ... unam mansionem tenentem xv bonuaria terre ... dictam Hommelen ...

1390 - JOHANNES VAN KESTELT

Hij was meier van Bilzen en verhef Hommelen tussen 1390 en 1413, in de registers is geen juiste datering voorhanden⁵. Op 23.06.1421 verheft hij nogmaals in het prins-bisschoppelijk paleis te Luik "den hof van Humelen met x bunre lants min of meer, gelegen bij Eyckenbilzen...". Het leenhof is plots

geen 15 maar slechts 10 bunder groot. Was er sprake van een schrijffout in vorige akten?

143? - JOHAN VAN DONGELWEERT

Uit de navolgende akte blijkt dat "Jean de Dongelweert" Hommelen in bezit had. Een verheffingsakte is niet voorhanden.

1436 - ARNOLD VAN HAMAL

Hij was heer van Elderen en verwierf Hommelen door aankoop van Johan van Dongelweert.

1437 - JOHAN VAN DONGELWEERT

Een andere Johan met dezelfde naam maakt gebruik van het vernaderingsrecht (hij stond qua verwantschap dichter bij de vorige eigenaar en had dus het eerste recht op koop) en eigent zich Hommelen toe namens en ten behoeve van zijn echtgenote Maria de Thynez.

1455 - WILLEM VAN VLODROP

Het geslacht Hamal komt weer om de hoek kijken. Ridder Willem van Vlodrop (of Vloderp) eigent zich het goed toe in naam van zijn vrouw Cecile van Elderen en Hamal; Hommelen was toen 12 bunder groot. In 1461 verheft hij nogmaals Hommelen samen met de weilanden genaamd Passarts-beemden te Eigenbilzen.

1500 (circa) - WILLEM VAN KERSTELT

Uit de verheffing die zijn zoon deed (zie hierna) blijkt dat Willem omstreeks 1500 eigenaar was van het leenhof Hommelen.

1516 - MATHIAS VAN KERSTELT

Op 24.05.1516 deed hij, na de dood van zijn vader Willem, verheffing van het hof van Hommelen.

1527 - MATHIAS & JOHANNES VAN HOMMELEN

Bij deze verheffing kozen de gebroeders Mathias en Johannes de familienaam 'van Hommelen'. Vermoedelijk heetten zij Van Kerstelt en vernieuwden hun leen-eed van 1516.

1538 - JOHANNES KONEN

Hij verheft Hommelen op 11.11.1538 en opnieuw op 20.08.1549. Uit deze verheffingsakte blijkt dat hij het geestelijk ambt van kanunnik uitoefende. Hij overleed in 1522 (zie verder).

1550 - JOANNES REYNDERS

Hij was afkomstig van Neeroeteren en deed relief van Hommelen op 16.05.1550.

1552 - MARIA CONEN

Verheffing vindt plaats op 21.11.1552 door Herman Strouven namens en ten behoeve van zijn echtgenote Maria Conen. Deze was verwant met kanunnik Johannes Konen of Conen, hetgeen erop wijst dat relief geschiedde op basis van het vernaderingsrecht. De akte stipuleert: "Hij ontving het goed Hommelen in mate ende in droegen met allen toebehoirten voir zich en zijne gedeglingen na doit Jans Ko(e)nen".

1552 - ARNOLD VAN BUNDE

Op dezelfde datum als hierboven, 21.11.1552, verkopen de kinderen van 'Johannes Caenen' (vermoedelijk te lezen als: de kinderen van Herman Strouven x Maria Coenen?) de gronden van Hommelen aan Messire Arnold de Bunde van Maastricht.

1553 - THIERRY DALMANS

Messire Arnold de Bunde verkoopt op 15.11.1554 het goed Hommelen aan Thierry Dalmans, zoon van François Dalmans van Maastricht.

1554 - JOANNES VAN HEYENHOVEN

Thierry Dalmans verkoopt zijn deel van Hommelen op 06.04.1554 aan Messire Johannes de Heyenhoven voor 2500 Brabantse guldens. Vermoedelijk was hier sprake van een eerdere 'splitsing' van de goederen van Hommelen, waardoor een deel van het bezit werd afgescheiden van het hof.

1620 - BLANCKEBIET

Staat vermeld in een register van grootlenen van de Leenzaal van Kuringen⁶. Het register werd opgesteld omstreeks 1620 en aangevuld tot 1637. Uit een doorhaling blijkt dat 'Heynhoven' de vorige eigenaar was. Dit wijst erop dat de familie Heyenhoven het goed van Hommelen minstens tot in 1620 in bezit had. De nieuwe eigenaar Blanckebiet was kanunnik van het St.-Servaaskapittel te Luik. Uit voornoemd register blijkt ook dat de Merode, heer van Jonckholt, een rente bezat van 100 goudguldens per jaar op het hof en de goederen van Hommelen⁷.

1650 (circa) - ROBERT DE GELOES

Uit verheffing hierna blijkt dat Robert de Geloës omstreeks het midden van de 17de eeuw eigenaar was van Hommelen.

1691 - RENIER DE GELOES

Hij verheft Hommelen op 15.01.1691 in opvolging van zijn broer Robert de Geloës. Renier de Geloës was heer van Herten en schepen van Vliermaal.

1792 - F.G.G. DE COX DE HOMMELEN

Na 100 jaar stilte, vinden we Hommelen terug als bezit van ridder F.G.G. de Cox (de Hommelen) die resideerde op het kasteel van Laatwijk. In één van de laatste akten van de Leenzaal verheft hij, op de vooravond van de Franse bezetting, het

laathof van Hommelen en het cijnshof Clutshof te Eigenbilzen.

1866 - CRUTS-COLPIN

Op 26.07.1866 wordt Hommelen gekocht door Mevrouw Cruts, geboren Colpin. De leden van deze familie uit Tongeren waren blijkbaar welgesteld; zij traden met name op als geldschietters van de familie Meyers bij de aankoop van de Rentfortmolen in de dertiger jaren van de vorige eeuw⁸.

F. Maurissen
01.02.1995

1 DE BORMAN, Le livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d'Arckel, 1875, p. 14.

2 J. GRAUWELS, Het Loons leenregister van Arnold van Hornes (1379-1389), in Het Oude Land van Loon, jg. 33, 1978.

3 ARCHIEF BILISIUM, kopie van een brief de dato 24.09.1866 van Jos Habets, vroeger Rijksarchivaris te Maastricht, aan baron Cortenbach met betrekking tot Hommelen, ons welwillend ter beschikking gesteld door R. Penders.

4 J. BUNTINX & M. GIJSSELING, Het oudste goederenregister van Oudenbiezen (1280-1344), Leuven 1977, p. 244.

5 J. GRAUWELS, Het Loons leenregister van Jan van Beieren (1390-1413), in Het Oude Land van Loon, jg. 36, 1981, n° 784.

6 R. NIJSSEN, Register der Heerlijkheden en grootte leenen der Edele Leensael van Curingen, Tekstuitgave van een Loons leenregister, in Het Oude Land van Loon, p. 171, n° 35.

7 IBID, p. 177, n° 109.

8 Cfr. artikel in voorbereiding m.b.t. de 'Rentfortmolen'.

HOMMELENHOF

De Heerlijkheid Mopertingen, Dr Jan Paquay, blz. 5, Hasselt, 1937
Verzamelde Opstellen

Tusschen Jonckholt en Hoelbeek en Eigenbilzen lag het naburig leen Hommelenhof met 10 bunders dat gereleveerd werd ten jare 1365, door Macharis van Hommelen; in 1381, door Jan Van Winckelhem, zoon van Aert; in 1395 door Dierk Van Winckelhem; in 1398 door Aert van Rulingen. Jan van Beieren (1390-1418) gaf het leen aan Jan van Kestelt. Leenverheffing werd gedaan den 23 Juni 1421 door Jan van Kestelt, den 6 Mei 1476, door Winand Van Kestelt, zijn zoon; in 1484 door Willem Van Kestelt; in 1506 door Mathijs Van Kestelt. Deze verkocht het goed aan Jan Coenen opgevolgd, in 1548, door Herman Strauwen; waarna het overging op Joncker Aerdt van Bunde en op Joncker Johan Heynhoven. In 1628 treedt Hendrik Blanquebiel als bezitter op, opgevolgd, in 1639 door H. Frederik Grammaye; in 1665, door Sixtus en Jan-Baptist Grammaye; in 1683, door Renerus de Geloos en, in 1719, door Jan de Geloos. (Registers der zaal van Curingen onder Erard van der Marck fol 42; Joris van Oostenijk II fol 179, 180; III fol. 57, enz. de BORMAN, Livre des Fiefs sous Jean d'Arckel, p. 14.

De bevrijding van Eigenbilzen

Het Belang van Limburg
Zondag 26 november 1944, blz 2

De bevrijding van Eigenbilzen

*Hoe Jan Steegmans
door de Duitschers
werd neergekogeld*

Den Vrijdag 8 September, feestdag van O. L. Vrouw Geboorte, deden de eerste Amerikaanse soldaten op zware tanks hun blijde intrede. Het volk stroomde uit alle huizen en onder gefujel en hoerakreten werden de bevrijders ontvangen, terwijl men hen bloemen en ruikers, evenals allerlei verfrissingen aanbood.

Doch weldra vernam men dat van gene zijde der Albertvaart nog vijandelijke soldaten op den loer stonden en onmiddellijk trokken onze dapperesoldaten met hun tanks er op af. Het zou daar gaan stinken!

Pas waren onze mannen, vergezeld van enkele leden der Witte Brigade, de Brugstraat getadert of men ontwaarde van verre enkele vijandelijke soldaten die zich van uit de richting der vaart poogden naar het dorp te begeven. Van de drie eersten dezer, welke schietensgereed stonden en zich niet wilden overgeven, werden er 2 gedood en de derde krijgsgevangen genomen; de overigen kozen het hazonpad in de richting der vaart, waar zij nog wisten over te steken.

Van dan af begon het bombardement op de Kanaaldijken en aanpalende heuvels en hoogten. Deze werden na 10 à 12 dagen beschieting van de grijze vijanden gezuiverd.

Dienzelfden Vrijdag, 8 Sept. werd rond half tien uur 's morgens, de eerbare Jan Steegen-Kerkhofs, dicht bij zijn woning, door de Duitschers neergeschoten en wel in de volgende droeve omstandigheden:

Jan Steegen huurde de hoeve «Hommelen», welke ver buiten de gemeente Eigenbilzen en dicht bij de gemeente Haelbeek gelegen is.

Daags te voren waren eenige terugtrekkende Duitschers er aangekomen om een paard op te eischen, zoals het in die dagen bijna overal het geval was. Doch vrouw Steegen, die alleen aan huis was, toonde den leijgen paardstal en kon hen alzoo wegstrijgen. Voorzichtigheidshalve waren de 2 zonen Steegen en hun vader met de paarden vertrokken, die zij in het naburig kreupelhout der bosschen van «Zangerhe» verborgen.

Vrijdag 's morgens, deed reeds vroeg de tijding de ronde dat daags er voor 's Donderdags, in den avond, de Amerikanen te Bilzen en te Mopertingen waren aangekomen en seffens werd dan aan de woning van Steegen de Nationale driekleur geheeschen.

Aan Duitschers voor paarden werd een oogenblik niet meer gedacht en niettemin verschenen zij wat later terug om een paard, doch de paarden waren altoos niet op stal en vrouw Steegen was alleen thuis.

Het lukte haar na veel bedreigingen aanhoord te hebben, hen nogmaals weg te krijgen, maar de nationale driekleur werd afgerukt en in een aangrenzend bletneld geworpen.

Tot overmaat van ongeluk was Jan Steegen, vader, toen uit het bosch gekomen om zich langs de dreuf huiswaarts te begeven en te zien hoe de zaken er stonden. Hij werd op het oogenblik door de Duitschers gezien, die juist de hoeve kwamen te verlaten. Jan poogde te ontvluchten, maar is alsdan onmeedoogend door deze horden neergekogeld.

Een kwartier later ontdekte de vrouw haar man levenloos in een parceel bleten. Een slachtoffer te meer van de Duitse furie.

Jan Steegen was een zeer oppassend huls vader.

